

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. ประชุมเพลงยาว. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

____. เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

กองวิชาการ กรมประชาสัมพันธ์. ปาฐกถาธรรม ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

กรมประชาสัมพันธ์ เล่ม ๓. กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๕.

____. ปาฐกถาธรรม ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เล่ม ๔.

กรุงเทพมหานคร : อนาคตศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

คณะกรรมการดำเนินการศึกษาและกำหนดหลักสูตรวิชาการศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์,

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.

(วารสาร รวมเล่ม) กรุงเทพมหานคร : กราฟิคอาร์ต, ๒๕๒๖.

จิตรกร ตั้งเกษมสุข. พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย,

๒๕๒๕.

ชงด์ วงษ์จันทร์. "อารัมภบท" สมโภชสิริเกษมบุญ พระพุทธชวรญาณ ๘๕. กรุงเทพมหานคร :

อมรินทร์ พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

ชานานู นิสารัตน์. หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส ๒๐๒. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนา

พานิช, ๒๕๒๖.

ทองดอ กสิ่วไม้ ณ อยุธยา. พระประวัติ. กรุงเทพมหานคร : ธีเอกราฟฟิค, ๒๕๓๒.

ชนู แสงวงศ์ศักดิ์. "สตุติพระเกียรติคุณพระธรรมญาณมุนี" หลวงปู่ของเรา. ลพบุรี :

อุทัยพิทยา, ๒๕๒๘.

บุญเหลือ แผงเวียง. "มฤตดาวิท" สมโภชที่วังหน้า พระพุทธอวสาน ๘๔.

กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินติ้ง กรัฟ จำกัด, ๒๕๓๒.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญาหนักอกุ). กัณฑ์กวดเวท เป็นเครื่องหมายของคนดี. กรุงเทพ

มหานคร : อธรรมสภา, ม.ป.ป.

_____ . รักลูกต้องปลุกนิสัยที่ดี. กรุงเทพมหานคร : อธรรมสภา, ๒๕๓๓.

_____ . ทางเดินคนดี : กัณฑ์กวดเวท เป็นยอดแห่งความดี. กรุงเทพมหานคร :

อธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). ตามทางพุทธกิจ. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,

๒๕๒๗.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. มหาจุฬาลงกรณ์

ราชวิทยาลัยจัดพิมพ์, กรุงเทพมหานคร : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๘

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยจัดพิมพ์,

กรุงเทพมหานคร : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๘.

_____ . พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทด้านสุทธา

การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๘.

พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตฺติหิณฺโน). การกินดีอยู่ดี. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์,

๒๕๐๘.

_____ . กิตติวรรณ. ลพบุรี : ทัศนาโกศลการพิมพ์, ๒๕๐๘.

- _____ .ความคิดบนพื้นนอน. สพบูรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๑๑.
- _____ .ความสันโดษ. สพบูรี : ปากเพรียวการช่าง ๒, ๒๕๑๒.
- _____ .คำบรรยายงานพระธรรมทูต พ.ศ. ๒๕๑๔. สพบูรี : อุกฤษพิทยา, ๒๕๑๔.
- _____ .คำบรรยายและพระธรรมเทศนา. สพบูรี : อุกฤษพิทยา, ๒๕๑๖.
- _____ .จดหมายถึงลูก. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑.
- _____ .จดหมายถึงลูกชุดที่ ๓. สพบูรี : อุกฤษพิทยา, ๒๕๑๔
- _____ .จดหมายถึงลูกและการเมืองภายในกับวิเทศบายของไทย. สพบูรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๑๔.
- _____ .ทางชีวิตในสังคมไทย. สพบูรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๑๒.
- _____ .ทางแห่งความปลอดภัยของพระธรรมทูต. กรุงเทพมหานคร : อาศรมอักษร, ๒๕๐๔
- _____ .ที่ระลึกงานทำบุญวันตายครบรอบปีที่ ๑๐ และปีที่ ๓ นายทิพย์ นางขาว บัวอ่อน. สพบูรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๑๒.
- _____ .ธรรมกถา. สพบูรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๑๒.
- _____ .ธรรมบทกถา สพบูรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๑๔.

- _____ .ธรรมเนียม ๘๔. ลพบุรี : หัดถโกศลการพิมพ์, ๒๔๓๑.
- _____ .ธรรมเนียมพิเศษ. กรุงเทพมหานคร : วิทยุกิจ ๒๔๐๒.
- _____ .ธรรมเนียมพิเศษ. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๔๒๘.
- _____ .ธรรมเนียมพิเศษของพระธรรมบาลี. ลพบุรี : หัดถโกศลการพิมพ์, ๒๔๑๑.
- _____ .บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๔๓๒.
- _____ .บุชากถาและศาสนาธิ. กรุงเทพมหานคร : มิตรไทย, ๒๔๑๓.
- _____ .ผู้ปกครองประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา ๒๔๒๗.
- _____ .พระธรรมบาลี ๗๙. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๔๒๖.
- _____ .พระธรรมบาลี ๘๐. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๔๒๗.
- _____ .พระธรรมบาลี ๘๑. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๔๒๘.
- _____ .พระธรรมบาลี ๘๒. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๔๓๐.
- _____ .พระธรรมบาลี ๘๔. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๔๓๑.
- _____ .พระธรรมเทศนา. ลพบุรี : อุทัยพิทยา, ๒๔๑๔.

_____ .พระธรรมเทศนา. ลพบุรี : อุทัยพิทยา, ๒๕๑๗.

_____ .พระธรรมเทศนาและคำบรรยาย. ลพบุรี : มิตรสยาม, ๒๕๒๐.

_____ .พระพุทธศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์,
๒๕๒๗.

_____ .พุทธปรัชญาโฆวาทถก. ลพบุรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๑๑.

_____ .เมตตากถา. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์, ๒๕๐๘.

_____ .โลกสัมพันธ์กถา. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์, ๒๕๐๘.

_____ .วัดกวีธรรมกับข้าพเจ้า. กรุงเทพมหานคร : มิตรสยาม, ๒๕๒๐.

_____ .วิทยเทศนาของสถานีวิทยุกระจายเสียง จ.ท.ล.. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์,
๒๕๐๙.

_____ .วิธีปลุกฝังศีลธรรมแก่เยาวชน. ลพบุรี : อุทัยพิทยา, ๒๕๓๐.

_____ .สังขริสโกฏัตติ. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์, ๒๕๐๘.

_____ .สังฆมณีนิกถา. ลพบุรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๑๑.

_____ .สาธุนธรรม. ลพบุรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๐๙.

_____ .สุภาภินันุสรณ์. ลพบุรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๑๓.

.....เห็นหน้ากันเมื่อยามยาก. พระนคร : ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๔๑๒

พระธรรมเจดีย์ "พระชนนึ่งบูชา" สมโภชสิริรัตนบัฏ พระพุทธวรมาน ๘๔ กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์ พรินติ้ง กรุป จำกัด, ๒๕๓๒.

พระธรรมปาโมกข์ คณะกรรมการแผนกตำรามหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์
มังคัลลตทปิปปิแปล เล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย
พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, ๒๕๓๓.

พระธรรมวิสุทธิอาจารย์. ความกตัญญู : การตอบแทนพระคุณพ่อและแม่. กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระพุทธิวงศมุนี "ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี" ปาฐกถาธรรมทางสถานีวิทยุกระจาย
เสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ เล่ม ๔ กรุงเทพมหานคร :
อนงค์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

พระพุทธิวงศมุนี (ทองย้อย กิตติหินฺโน). การพระศาสนาและการศึกษา (พระพุทธวรมาน ๘๖).
กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินติ้ง กรุป จำกัด, ๒๕๓๓.

.....กิตติหินนิพนธ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

.....คดีวิจารณ์เรื่องความกตัญญูภตเวที. ลพบุรี : หัตถโกศลการพิมพ์, ๒๕๓๓.

.....คดีวิจารณ์เรื่องพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.

.....จดหมายถึงลูก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.

_____ . ธรรมยาน ๘๔. กรุงเทพมหานคร : พี เจ ลิฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๓๔.

_____ . พระพุทธรูป ๘๔. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินตติ้ง กรุป จำกัด, ๒๕๓๖.

_____ . พระพุทธรูป ๘๗. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินตติ้ง กรุป จำกัด ๒๕๓๔.

_____ . วันแห่งความปลื้มปิติอย่างสุดซึ้งของชาววัดกวีศรี-วินิตศึกษา. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ. มงคลชีวิตฉบับธรรมทายาท. กรุงเทพมหานคร : รวีกานต์,
๒๕๓๑.

พระสุเมธาธิบดี "มุกดาสิกการะ" สมโภชวันรับขวัญ พระพุทธรูป ๘๔ กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์ พรินตติ้ง กรุป จำกัด, ๒๕๓๖.

พุทธศาสนิกขุ. การศึกษาคืออะไร. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์ ๒๕๒๗.

_____ . การศึกษาในทัศนะของท่านพุทธทาส กรุงเทพมหานคร, หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๓๓.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, พระสุตตันตปิฎก มหาวงศ์ สุตตนิบาต เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๒๔.

วินิตศึกษา, โรงเรียน. จุลสารฉบับพิเศษ. สทบุรี : นิตกรศิลปการพิมพ์, ๒๕๐๙.

_____ . บันทึกการรับเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราช
ดำเนินทรงศึกษาและดูงาน. สทบุรี : ฤทัยพิทยา, ๒๕๓๐.

ศิษย์กวีตรี- วิชาศึกษา, สมาคม หลวงพ่อของเรา. สทบุรี : อุทัยพิทยา, ๒๕๒๘.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, พระธรรมเทศนาของสมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช ณ อุโบสถวัดบวรนิเวศ ครั้งที่ ๒ เรื่องลักษณะ ๓ ของวีรบุรุษ.
๒๖ มกราคม ๒๕๓๓ เอกสารโรเนียว.

..... หลักพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร). สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก
"บุคคลหาได้ยาก" ในอนุสรณ์คล้ายวันสิ้นพระชนม์ปีที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :
จี.เอ.กราฟทิก, ๒๕๓๔.

สุชีพ ปุณฺณภาพ. คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : เรืองแสงการพิมพ์,
๒๕๒๘.

สุชีพ ปุณฺณภาพและคณะ. แบบเรียน ส. ๑๐๑-ส.๑๐๒. ประเทศของเรา. (ในส่วนที่ว่าด้วย
พุทธศาสนา) กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

สุนทรภู่. ประชุมนิราศสุนทรภู่. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สุวัฒน์ มุทธเมธ. การเรียนการสอนปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : พีระพัฒนา, ๒๕๒๓.

เสกกีรพงษ์ วรรณปก. พุทธศาสนศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๔.

อนุমানราชธน, พระยา. "ประเพณีไทยเกี่ยวกับเทศกาลสงกรานต์" เทศกาลและประเพณีไทย.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๗.

การสัมภาษณ์

กมล ฉายาฉมพย. สัมภาษณ์, ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๗.

พงษ์ วงษ์จันทร์. สัมภาษณ์, ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๗.

สุชาติ ลาวัลย์. สัมภาษณ์, ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๗.

ประจักษ์ ชื่นทองทิพย์. สัมภาษณ์, ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๗.

ประจักษ์ เกื้อกุล. สัมภาษณ์, ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๗.

พระครูฉิมลปรีชา. สัมภาษณ์, ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๗.

พระพรหมเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). สัมภาษณ์, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๓.

พระครูวรมหาญาณ (ทองย้อย กิตติพิโน). สัมภาษณ์, ๒ กันยายน ๒๕๓๓, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๓.

สมทรง นิตติกุล. สัมภาษณ์, ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๗.

สารช. วงษา. สัมภาษณ์, ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๗.

ชาติโพธิ์ กุศลวิพงษ์. สัมภาษณ์, ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๗.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ตัวอย่างงานนิพนธ์ที่เกี่ยวกับ ความกตัญญูต่อเวท

ของพระพุทธรูป

คดีวิจารณ์

ความกตัญญูต่อเวท *

- ๑ -

สนธิวิโรธ ภิภุชเว กตัญญูต่อเวท โหติ

ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนดีย่อมมีความกตัญญูต่อเวท

พระพุทธรูป

นิมิตต์ สาธูรปาน กตัญญูต่อเวทิตา

ความกตัญญูต่อเวท เป็นเครื่องกำหนดความเป็นคนดี

พระมหาสมณปาติ

มีความหมายว่า

คนที่ดีต้องมีความกตัญญูต่อเวท เพราะความกตัญญูต่อเวท เป็นเครื่องกำหนด
ความเป็นคนดี

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีความกตัญญูต่อเวท ก็ไม่ใช่คนดี จึงจะมีคุณธรรมอื่น ๆ
ก็ตาม

- ๒ -

ปรัชญาเรื่องชีวิตประการหนึ่งมีว่า

คนที่ช่วยตนเองไม่ได้เป็นคนเลว

คนที่ช่วยตนเองได้ ไม่ใช่คนเลว แต่ก็ไม่ใช่คนดี เป็นเพียงคนธรรมดา

คนที่ช่วยส่วนรวมได้ เป็นคนดีที่สุด

* พระพุทธรูป พระพุทธรูป ๘๖. (การพระศาสนาและการศึกษา)
(กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓) หน้า ๑๒๕.

การช่วย เป็นการช่วย ด้วยความตั้งใจจริง ไม่ได้มุ่งผลเพื่อตนประการใด เพราะฉะนั้น "คนดี" จึงได้แก่ "คนที่ช่วยคนอื่นและช่วยส่วนรวมได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ"

การช่วยอย่างนี้ เรียกว่า "อุปการคุณ"

จะสามารถช่วยและจากการช่วยที่คนอื่นทำแก่ตนมาแล้วได้ดี

๑. สานึกการช่วยและจากการช่วยที่คนอื่นทำแก่ตนมาแล้วได้ดี

๒. ตอบแทนการช่วยของคนอื่นได้ด้วยความรับผิดชอบ และจริงจังตาม

สมควรแก่ฐานะ

ซึ่งเป็นเรื่องที่น่ายาก เพราะทำได้ยากนอกจากผู้มีความบริสุทธิ์ใจ พระพุทธเจ้าจึงได้รับสั่งว่า "คนมีอัธยาศัยไม่ดีมีมากกว่าคนมีอัธยาศัยดี"

- ๔ -

ด้วยเหตุนี้ท่านจึงว่า บุคคล ๒ ประเภทคือ

๑. บุคคลที่ตั้งใจช่วยคนอื่นจริง ซึ่งเรียกว่า บุพการี

๒. บุคคลที่सानึกได้ดีถึงการที่คนได้รับการช่วยเหลือ จนสามารถตอบแทน

ท่านได้ตามความสามารถ ซึ่งเรียกว่า กตัญญูตเวที

เป็นบุคคลที่หาได้ยาก เฉพาะประเภทใดประเภทหนึ่งก็หายากอยู่แล้ว ทั้ง ๒ ประเภทร่วมกันยิ่งหายากที่สุด

บุคคลเช่นพระอัสสชิ พระสารีบุตร ผู้เป็นพระมหาสาวก และพระอัครสาวก จมที่ไหนอีกหรือไหม ผู้เขียนเองก็ยังไม่ออกเหมือนกัน

- ๔ -

สิ่งประเสริฐหรือคุณธรรมที่เลิศของคนและสิ่งคมนั้น ก็คือ "การช่วยกันด้วยเมตตาธรรม" เพราะเป็นที่มาแห่งความสุขใจ และความไม่มีปัญหาของคนทุกฝ่ายและทุกคน

ห้องที่สมัครช่วยกัน ห้องที่นั้นเต็มไปด้วยความสะอาดสวยงาม ปลอดภัย
และสดชื่น สมัครสมัครช่วยกัน สมัยนั้นสงบสุข เจริญอกงามและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
ด้วยความเข้าใจกัน เห็นใจกันและรักใคร่ปรองดองกันมันคงยั่งยืน

โดยเฉพาะการช่วยกัน แบบพ่อแม่ช่วยลูก ลูกช่วยพ่อแม่ ครูอาจารย์ช่วยศิษย์
ศิษย์ช่วยครูอาจารย์เป็นหลักขนบแห่งบุพการี และกตัญญูทดแทน

- ๖ -

ชีวิตคนทุกคน

เริ่มต้นมาจาก ด้วยการเป็นลูกที่ดี

มีสติปัญญาพอที่จะพัฒนาได้ด้วยการเป็นศิษย์ที่ดี

สามารถปกครองตนเองให้มีความสงบปลอดภัยด้วยการเป็นผู้ได้ปกครองที่ดี

มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน สมความปรารถนา ด้วยการเป็น
ผู้ได้บังคับบัญชาที่ดี

- ๗ -

โดยเฉพาะการเป็นลูกที่ดีมีความสำคัญที่สุด เพราะการเป็นลูกดี สามารถ
จะพบความดีในภาระอื่น ๆ ได้ คือเมื่อเป็นลูกดีได้ ก็มีโอกาที่จะเป็นอย่างอื่นดีได้
ถ้าเป็นลูกดีไม่ได้ ก็ยากที่จะพบทางที่จะเป็นอย่างอื่นดีได้

- ๘ -

ลูกดีมีลักษณะสำคัญ ๒ ประการคือ

๑. เห็นความสำคัญพิเศษของพ่อแม่
๒. ปฏิบัติสมควรต่อพ่อแม่

พ่อแม่มีความสำคัญพิเศษกว่าต่อลูก คือ "ให้สิ่งที่ดีคนอื่นให้ไม่ได้" ๔ ประการคือ

- ๑. ความรักที่บริสุทธิ์มั่นคง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

x

พ่อแม่ไม่เคยรักใคร่ใคร่เสมอเหมือน

- ๒. ความสงสารที่สุดซึ่งไม่รู้จักสิ้นสุดหรือหมดสิ้น

- ๓. การส่งเสริมกำลังใจในยามที่ลูกต้องการ

- ๔. ความเป็นธรรม สมควรแก่เหตุผลและความเป็นจริง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้รับสั่งว่า

มาตาปิตุไชรี	พรหมของ บุตรนา
อันสุภาสิตปอง	เปรียบไว้
ให้ผู้ฉลาดตรอง	เห็นชอบ ตามแล
ระลึกแล้วจักได้	ท่อนรู้สัจคุณ

การปฏิบัติชอบต่อพ่อแม่ พึงถือหลักตามที่พระบาทสมเด็จพระบรมศาสดา

ในเรื่องของชีวิตได้ทรงแนะไว้ว่า

- ๑. พึงเลี้ยงท่าน ให้สอดคล้องกันกับที่ท่านเลี้ยงตนมา โดยเฉพาะที่สำคัญก็คือ การเลี้ยงหัวใจ อันเป็นยอดปรารถนาของคนทั้งหลาย

- ๒. พึงทำกิจการงานของท่านด้วยความรู้สึกที่ สำคัญกว่าการงานของตนเอง ทางการเมืองของท่านก่อน ทางการเมืองของตัวท่านหลัง

- ๓. บำรุงรักษาวงศ์ตระกูลให้ดีด้วยการรักษาความสัมพันธ์ในระหว่างพี่น้อง

- ๑ รักษาการงานที่ดีที่พ่อแม่เคยทำมาได้ ด้วยการตั้งใจทำต่อไป ๑ ปฏิบัติตนไม่ให้ เป็น อวชาตินบุตร แต่ให้เป็นอภิชาตินบุตร หรืออย่างน้อยก็เป็นอนุชาตินบุตร

- ๔. รักษาเมรดกของพ่อแม่ทั้งทรัพย์สิน ทั้งกิจการงาน ทั้งคุณธรรม ทั้งจารีตประเพณี ไว้ไม่ให้สูญหาย

- ๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วมาพบบุญกุศลบูชาพระคุณท่าน สมควรแก่ฐานะ ของตน ตั้งท่านได้เป็นเจดีย์ประจำตน ประจำครอบครัว วงศ์ตระกูลต่อไป กราบไหว้บูชา ด้วยความสำนึกในพระคุณอันเกล้า ให้เป็นกิจวัตรประจำตลอดไป

ถ้าปฏิบัติได้เช่นนี้ จะไม่หลงทางชีวิตแน่

- ๙ -

อนึ่ง คนเรานอกจากจะต้องช่วยตนเองแล้ว ก็จะต้องได้รับความช่วยเหลือ
ในลักษณะสนับสนุนส่งเสริมจากคนอื่นอีก ไม่มีทางได้รับจากสิ่งอื่นใดนอกจากคนอื่นด้วยกัน
เพราะฉะนั้น คนจึงมีความสำคัญต่อคนอื่นยิ่งกว่าสิ่งทั้งหลาย

โดยเฉพาะคนในวงชีวิต คือ

๑. พ่อแม่
๒. ครูอาจารย์
๓. ญาติมิตร
๔. สามีภรรยา
๕. ผู้ได้บังคับบัญชา ได้ปกครอง
๖. ผู้บังคับบัญชา ผู้ปกครอง และสมณานุพระศาสนา

ถ้าใครตั้งใจช่วยด้วยลักษณะแห่งความกตัญญูทศเวทีที่แท้จริงแล้ว ก็ย่อม
จะได้รับการตอบสนองในทานองเดียวกัน

ถ้าใครโกรธ เกสียด อามาต พยาบาท ริษยา จงล้าง จงผลาญผู้ใด ก็
จะได้รับการตอบสนองในทานองเช่นนั้น จากผู้หนึ่งแน่นอนที่สุด

เพราะใครทำอย่างใด ก็ย่อมได้อย่างนั้น

คนมีความกตัญญูทศเวที ก็ย่อมได้รับผลแห่งความกตัญญูทศเวที คนที่เป็นบุพการี
ก็จะได้รับผลแห่งความเป็นบุพการี

คนที่เป็นลูกดี ก็ย่อมจะได้ลูกดี คนที่เป็นศิษย์ดี ก็ย่อมจะได้ศิษย์ดี คนที่เป็นผู้
ปกครองที่ดี เป็นผู้ได้บังคับบัญชาดี ก็ย่อมได้ผู้ปกครองดี ได้ผู้ได้บังคับบัญชาดี

เพราะชีวิตนี้อยู่ในอำนาจแห่งกรรมกับสังสารวัฏตลอดกาล ไม่มีโอกาสจะ
เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ ทำอย่างใดก็ย่อมได้อย่างนั้น แน่แน่นอนที่สุด

ผู้ที่ยอมรับความจริงอันนี้ ย่อมเป็นผู้มีโอกาสได้การสร้างสรรค์ ปรับปรุง
แก้ไขและพบความสมหวังในชีวิตแน่

มิใช่เป็นเฉพาะความกตัญญูต่องานที่ต่อบุคคลเท่านั้น ที่นำความสำเร็จตามที่ปรารถนามาให้ แม้ความกตัญญูต่องานต่อสถานที่และสิ่งที่มีคุณความดีแก่ตนก็สามารถนำผลที่ปรารถนามาให้ได้ เช่นเดียวกัน

สถานที่ที่มีคุณแก่คนนั้น ได้แก่

๑. บ้านเกิดของเรา
๒. โรงเรียนที่ตนเคยเรียน
๓. วัดที่ตนเคยบวชอยู่

บ้านเกิด เป็นถิ่นกำเนิดของครอบครัว วงศ์ตระกูลของตนได้ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่บรรพบุรุษของตนมาจนสามารถให้กำเนิดแก่ตนรอดพ้นมาด้วยดีได้ แม้เมื่อตนเติบโตขึ้นมาแล้ว จะย้ายไปอยู่ที่อื่นก็ตาม บ้านเกิดก็คงเป็นที่ที่มีคุณแก่ตนอยู่เช่นเดิมเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น จึงต้องระลึกถึงอยู่ด้วยความสนใจเป็นประจำ และพยายามหาโอกาสที่จะสนองคุณตามกำลังความสามารถให้จงได้ จะได้เป็นเครื่องสร้างคุณชิ้นใจแก่ตนเองได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐของเราได้เคยเสด็จไปทรงเยี่ยมและพระราชทานกวดวิชาธรรมแก่โรงพยาบาลที่พระองค์ทรงประสูติในสหรัฐอเมริกา เป็นที่ยกย่องสรรเสริญแก่ฝรั่งอเมริกันมาแล้วในหนหลัง

โรงเรียนที่เคยเรียนจนมีสติปัญญาสามารถประกอบอาชีพ และวัดที่เคยบวชเรียนรับคุณธรรมความดีมา จนสามารถครองตนอยู่ด้วยความปลอดภัยก็เช่นเดียวกัน จะลืมไม่ได้ต้องระลึกถึงด้วยความสนใจอยู่เป็นประจำ พยายามหาโอกาสที่จะอุทิศกัมภารุงให้เจริญเท่าที่ตนจะทำได้ จะเป็นเครื่องสร้างอนุสติและความรับผิดชอบที่มีคุณค่าแก่ตนอย่างมหาศาล

หากลืมไป ชีวิตที่จะรุ่งเรือง แจ่มใส ก็คงจะหยุดชะงัก ขาดความต่อเนื่องไปได้ เพราะปัจจุบันมาจากอดีต และอนาคตก็ไปจากปัจจุบัน

อะไร ๆ ก็ไม่สำคัญเท่าความหลังที่จะเป็นพลังแห่งความคิดที่ถูกต้อง
โรงเรียนเจริญ วัดเจริญก็เพราะความกตัญญูตเวทีของศิษย์เป็นสำคัญ
ประการหนึ่ง

จึงขอได้โปรดระลึกถึงโดยทั่วกัน จะเป็นความภาคภูมิใจที่มีค่าสำหรับชีวิต
ตนเองอย่างยิ่งใหญ่ไพศาล

เพราะกำลังจิตใจที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือความรู้ลึกว่า "ได้ทำสิ่งที่ดีควรทำ
สำเร็จแล้วด้วยดี"

- ๑๑ -

คุณลักษณะ ๓ ประการคือ ความรู้ ๑ ความจำ ๑ ความรับผิดชอบ ๑
เป็นทางชีวิตที่ประเสริฐ เพราะเป็นทางเริ่มชีวิตที่ถูกต้อง เพื่อดำเนินชีวิตโดยราบรื่น
และถึงจุดหมายคือความสำเร็จผลด้วยความเรียบร้อย

รู้อะไรไม่สำคัญเท่ารู้ความดี รู้หน้าที่ เพราะเป็นที่มาแห่งความรู้ที่มีคุณค่า
ทั้งหลาย

ความดีที่ประเสริฐ ก็คือ "การช่วยกันด้วยความบริสุทธิ์ใจ" คือด้วยความ
ปรารถนาดีต่อกัน

หน้าที่สำคัญก็คือ หน้าที่ของผู้ใหญ่กับหน้าที่ของผู้น้อย ซึ่งเป็นหลักของสังคม
ทั้งหลาย

ผู้ใหญ่นี่ดี ก็คือผู้ใหญ่ที่ไม่ทิ้งผู้น้อยพยายามอุปการะผู้น้อยด้วยเมตตาธรรม
ซึ่งเป็นสาระและความหมายของความเป็นผู้ใหญ่เป็นไปเพื่อความมั่นคงของสังคม

ผู้น้อยที่มีวาสนา ก็คือผู้น้อยที่ไม่ลืมค่า ไม่ลืมความสำคัญของผู้ใหญ่เป็นไป
เพื่อความเติบโตตามวาระและความปลอดภัยของตนเอง

ความรับผิดชอบที่เป็นเบื้องต้นก็คือ การตอบสนองพระคุณของผู้มีคุณ ของ
สถานที่ที่มีคุณ ของสิ่งที่มีคุณ เพราะเป็นเครื่องสร้างความรับผิดชอบต่อหน้าที่ต่อการทำงาน
และต่อสังคมได้เป็นอย่างดี

นี่ คือทางชีวิตซึ่งศึกษา และปฏิบัติของสาธุชนทั้งหลาย

- ๑๒ -

คดีวิจารณ์เรื่องนี้ เกิดขึ้นจากความปรารถนาของผู้เขียนที่จะเสนอแนะให้ บรรดาญาติมิตรศิษยานุศิษย์ ผู้ใคร่ในชีวิตที่ถูกต้อง ได้เกิดความคิดในการดำเนินชีวิต ตามปรัชญาชีวิตของพระพุทธศาสนาที่กำหนดไว้ว่า

๑. จงสร้างตนเองให้มีความมั่นคงด้วย ความมีทรัพย์สมควรแก่ฐานะ ไม่มากจนเกิดปัญหา ไม่น้อยจนเกิดความไม่สะดวก ๑ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับและเป็นที่เชื่อถือของคนทั้งหลาย ๑ เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป ๑ มีความสบายใจในกรรมดีของตน ๑ ด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เพื่อเป็นทางนำไปสู่
๒. การช่วยคนที่สมควรช่วย และ
๓. การช่วยส่วนรวม

ด้วยเมตตาธรรม เพื่อนำชีวิตไปสู่สภาวะ หลีกหนีจากวงล้อมของมายา คือความหลง ของความเปลี่ยนแปลงว่าเป็นความจริง ความแน่นอนได้

ชีวิตอยู่ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะ

เกิดมา เพื่อรอเวลาตาย

ได้ เพื่อรอเวลาเสีย

มี เพื่อรอเวลาหมด

เจอกันเพื่อรอเวลาจาก

พบกัน เพื่อรอเวลาพลัดพราก

บางทีก็รักกัน บางทีก็เฉย ๆ บางทีก็เกลียดกัน

บางเวลาก็เป็นมิตร บางเวลาก็เป็นศัตรู

เดี๋ยวอยู่ที่นี้ เดี๋ยวอยู่ที่โน่น

บางครั้งเรามีลาภ มียศ ได้รับความสรรเสริญ ได้รับความสบาย บางคราวก็

ตรงกันข้าม

หาความเที่ยงแท้แน่นอนไม่ได้

กำลังแก่ กำลังเจ็บ กำลังจะตาย กำลังจะพลัดพรากจากกัน

ชีวิตเหมือนอารมณ์ในความฝัน สิ่งทั้งหลายมีช่วงขณะหนึ่ง แล้วก็หายไป
ถ้ามีปัญญา มองเห็นความเป็นจริงดังกล่าวมา ก็สามารถจะใช้เวลาแห่งชีวิต
และร่างกายกระหายสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือหน้าที่และกรรมดีโดยเจตนาช่วยคน
ทั้งหลายได้ด้วยจริยปัญญา และสามารถจะพบสาระแห่งชีวิตที่พึงปรารถนาได้

พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงเตือนไว้เป็นครั้งสุดท้ายว่า "ท่านทั้งหลายจงยังความ
ไม่โลภ สิ่งที่เป็นภวธรรมและสิ่งที่เป็นมายาให้ถึงพร้อมเกิด" ดังนี้

นี่คือระบบชีวิตที่ควรศึกษา เพื่อความไม่ผิดหวังจากชีวิตอันเป็นที่รักยิ่งของ
ใจครองฉัน โดยที่วันหนึ่งบรรดาพุทธบริษัททุกฝ่าย

ตามพระพุทธรูปดำรัสที่ว่า "สุญฺญิต โภ อเวกฺขสฺส โหมราช สทา สโก
จกมองโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า" ดังนี้

จดหมายถึงลูก ฉบับพิเศษ ๒

เรื่อง

ความกตัญญูต่อเวที*

บ้านสุธาวิทย์

๔ เมษายน ๒๕๓๖

บุญชัย ลูกรัก

เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๖ พ่อได้ไปงานพระราชทานเพลิงศพ

ท่านเจ้าคุณพระศีลวรคุณ เจ้าอาวาสวัดมณีชลชันธ์

ได้ประสบกับคดีสำหรับประการหนึ่งคือ มีโอกาสได้เห็นและได้ฟังพระมหาเถร
๒ รูปท่านสนทนาวินิจฉัยกัน คือพระเดชพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร
กับท่านเจ้าคุณพระธรรมญาณมุนี วัดกวีศราราม ซึ่งพ่อเคยทราบมาว่าท่านทั้งสองมีความ
เคารพกันดี คือพระเดชพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรก็เคารพท่านเจ้าคุณพระธรรมญาณมุนีใน
ฐานะเป็นผู้มีพรรษาอายุสูงกว่าท่านหลายปี ท่านเจ้าคุณพระธรรมญาณมุนีก็เคารพพระเดช
พระคุณสมเด็จพระญาณสังวรในฐานะเป็นผู้มีสมณศักดิ์และสถานภาพหลายประการสูงกว่าท่าน
ท่านทั้งสองได้สนทนากันถึงงานพระศาสนา งานคณะสงฆ์ และงานการศึกษา
หลายประเด็นล้วนเป็นเรื่องที่นำฟังและน่าพิจารณาทั้งสิ้น

ประเด็นหนึ่งที่นำฟังและน่าพิจารณาอย่างมากก็คือ พระเดชพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ได้ถาม
ท่านเจ้าคุณว่า "เจ้ได้เข้าตั้งโรงเรียนสามัญศึกษามานานปีแล้วได้รับผลอะไรเป็นที่น่าพอใจ
ของเจ้ได้เท่าบ้าง"

ท่านเจ้าคุณกราบเรียนว่า "สิ่งที่เกล้าฯ พอใจมาก ก็คือเด็กนักเรียนของเกล้าฯ
มีความกตัญญูเป็นส่วนมาก"

พระเดชพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรจึงกล่าวว่า "เท่านี้ก็เป็นที่น่าพอใจแล้ว คนเราก็อมี
ความกตัญญู ก็สามารถที่จะมีอะไรดีที่ปรารถนาได้ทุกประการ"

พ่อได้ฟังแล้ว มีความทราบซึ่งเป็นอย่างยิ่ง เชื่อกันว่าทัศนคติของสมเด็จพระญาณสังวร
เป็นสังฆธรรมที่มีค่ามาก ยิ่งคิดก็ยิ่งมองเห็นว่าเป็นความจริงแท้มากยิ่งขึ้น

* พระพุทธทวารวณ สมโภชนิรันดร ๒๕๓๖. (กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๖) หน้า ๒๐๖

พ่อได้พิจารณาตลอดเวลาเกือบปี ในที่สุดก็ตกลงใจบันทึกความคิดเรื่องนี้ไว้ เป็น "จดหมายถึงลูก ฉบับนี้" เพื่อเป็นหลักฐานต่อไปในภายหน้า

พ่อมีความเห็นด้วยกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ๑๐๖ พรรษา เนื่องด้วยเรื่องนี้อย่างยิ่ง เพราะมีสุภาษิตทางพระพุทธศาสนา ยืนยันเรื่องนี้อยู่มากมาย อาทิเช่นว่า

๑. คนใจจ๋าได้ ระวังใจได้ ซึ่งประโยชน์และความดีที่ผู้อื่นกระทำแก่ตนมา คนนั้น ย่อมเจริญด้วยประโยชน์ทุกอย่างที่ตนปรารถนา

๒. คนดีดีใจ มีความกตัญญูต่อกัน

๓. ความกตัญญูต่อกัน เป็นเครื่องหมายของคนดี

๔. จงเดินตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว คือมีความกตัญญูต่อกัน

๕. ความกตัญญูต่อกันไม่มีในคนใด การคบคนนั้นจะไม่ได้ประโยชน์อะไร เพราะคนไม่มีความกตัญญูต่อกัน จะไม่มีสิ่งดีใด ๆ ให้แก่ใครได้แม้แต่หนึ่ง

ความกตัญญู คือ "ความรู้รูปการที่คนอื่นทำแล้ว"

ความกตเวที คือ "การตอบแทนอุปการะนั้น"

คำว่า "อุปการะ" หมายถึงการช่วยเหลือด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือตั้งใจช่วยจริง ๆ มิได้มุ่งผลตอบแทนประการใด จัดเป็น "ความดีที่สูงที่สุด" ของคนทั้งหลาย เพราะทำให้คนและสังคมอยู่ได้ด้วยดี

คนเป็นสัตว์สังคม คือพบความสำเร็จของชีวิตเบื้องต้นเพราะ "การรวมกัน" โดยอาศัยการช่วยเหลือกันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นปัจจัยสำคัญ

สภาพของสังคมจึงขึ้นอยู่กับความช่วยเหลือกัน

ชีวิตคนอยู่รอด ก็เพราะได้รับการช่วยเหลือจากคนอื่น ที่เป็นสำคัญก็คือจาก

๑. พ่อแม่
๒. ครูอาจารย์
๓. ผู้ปกครอง
๔. ผู้บังคับบัญชา
๕. คนมีเมตตาทั้งหลาย

ถ้าไม่เช่นนั้น ก็จะไม่สามารถอยู่รอดได้

คนที่รู้และจำอุปการะของผู้อื่นได้ จึงเป็นคนที่มีความรู้หลักสำคัญของคนและสังคม มีความฉลาดที่มีคุณค่ามหาศาล สามารถรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้ถูกต้อง

คนที่มีความกตเวทีย เป็นคนที่มีความรับผิดชอบดีที่สุด สามารถที่จะรับผิดชอบต่อหน้าที่และการทำงานทุกประการได้เรียบร้อย ไม่ผิดพลาด บกพร่องเสียหาย

ความกตัญญูกตเวทีย จึงเป็นทั้งผู้ให้กำเนิดแก่ความเป็นคนและผู้ควบคุมคนและสังคมตลอดเวลา

คนในโลกดำเนินชีวิตมาถูกต้องด้วยความกตัญญูกตเวทีย

การเดินทางที่ผ่านเดินไปแล้วจึงเป็น "หัวใจของความดีส่วนแรก" ของคนที่ทั้งหลาย

อีกประเด็นหนึ่ง ก็คือ

การที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "คนที่มีความกตัญญูกตเวทีย เป็นคนหาได้ยาก" คือมีไม่มากพอแก่ความต้องการของสังคม ในคนทั้งหลาย ๆ คนจะมีสักคนหนึ่งโน้นโน้น ๆ แห่ง จะมีลักษณะแห่งหนึ่งนั้น เป็นเพราะเหตุหลายประการและที่สำคัญ ก็คือ

๑. คนส่วนมากไม่ค่อยจะคิดถึงความหลังที่ผ่านมากล้นมาคิดมาก เฉพาะสิ่งที่เป็นปัจจุบันและฝืนสิ่งที่เป็นอนาคต

เรื่องอดีตจะคิดบ้างก็นาน ๆ ครั้ง หรือคิดก็เหมือนหมอตางที่จะแก้ไขสิ่งเลวร้ายที่เกิดขึ้นคิดผิวเผินไม่ลึกซึ้งเท่าที่ควร

หรือบางทีก็แสดงความกตัญญูต่อเทพีนลกดตัวเองและหลอกคนทั่วไป โดยแสดง
อาการกตัญญูต่อเทพีแก่จิตใจจริง ๆ ไม่มี ทำอย่างเสียไม่ได้ ทำเพื่ออวดเขา ทำเพื่อรักษา
มารยาท

ซึ่งล้วนเป็นความกตัญญูต่อเทพีเทียมทั้งนั้น

๒. ความกตัญญูต่อเทพีที่แท้จริงต้องเกิดจากหัวใจที่ผูกพันอยู่กับอุปการคุณ
ของท่าน นึกได้จำได้ทุกประการ เกิดความสนิทถึงค่าแห่งอุปการคุณของท่านที่มีแก่ตนได้
อย่างชัดเจน รู้สึกว่าถ้าไม่ได้อุปการคุณท่าน ตนคงมาในสภาพเช่นนี้ไม่ได้

ความกตัญญูต่อเทพีที่แท้จริงเช่นนี้ย่อมเกิดแก่คนที่มีสติปัญญาสมบูรณ์ มีความจำดี
มีสัมปชัญญะอันดี

เพราะฉะนั้น จึงมาถึงประเด็นสำคัญประการสุดท้ายที่ว่า

ความกตัญญูต่อเทพี ทำให้คนเจริญก้าวหน้า

คนดีเพราะมีความกตัญญูต่อเทพี เป็นโครงสร้างเพราะ

๑. ความกตัญญูต่อเทพี ทำให้คนมีสติปัญญาดี หรือ

๒. คนมีสติปัญญาดี จึงจะเป็นคนมีความกตัญญูต่อเทพีได้

ปัญญา หมายถึง "ความรู้ ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายทั่วถึง" คือ "จะรู้สิ่งใด
ก็ต้องเข้าใจสิ่งนั้น ถูกต้อง ชัดเจน ทั่วถึงในลักษณะของมัน" ได้แก่

๑. รู้จักโครงสร้างระบบชีวิตในโลกซึ่งประกอบด้วย

ก. คุณธรรม

ข. อาชีพ

ค. หน้าที่

ง. สังคม

๒. รู้จักบัญญัติของโลก คือ

ก. ความเจริญ

ข. ความเสื่อม

ค. วิธีหลีกเลี่ยงจากความเสื่อมไปสู่ความเจริญ

๓. รู้จักกฎธรรมดา คือ
- ก. ความไม่เที่ยง
 - ข. ความไม่คงทน
 - ค. ความว่างเปล่า
๔. รู้จักพฤติกรรมของคน คือ
- ก. ความผิด ความชั่ว
 - ข. ความถูก ความดี
๕. รู้จักทางชีวิต คือ
- ก. หน้าที่
 - ข. กาลเทศะ
๖. รู้จักพัฒนาการของชีวิต คือ
- ก. วิชา
 - ข. ศิลปะ
 - ค. ความสามารถ

ปัญญาย่อมเกิดจากขั้นตอนเหล่านี้

ขั้นตอนที่ ๑ ฟัง พูด อ่าน เขียน

ขั้นตอนที่ ๒ คิด ทบทวน

ขั้นตอนที่ ๓ ปฏิบัติ

ปัญญาเป็นยอดแห่งคุณธรรมทั้งหลาย ถ้ามีปัญญาย่อมสามารถจะสิ่งดีที่ปรารถนา
ทุกประการได้

ปัญญา เป็นบ่อฟ้าทุกประการในชีวิต สามารถจะผลิตสิ่งดีตามี่ปรารถนาได้ในประการ
ที่เหมาะสม

ปัญญาเป็นแก้วสารพัดนึกของคนทั้งหลาย เพราะคนมีปัญญาปรารถนาสิ่งใดที่อยู่ใน
วิสัยย่อมได้สิ่งนั้นทุกประการ

ปัญญา เป็นแสงสว่างส่องทางชีวิตทำให้เห็นความถูก ความผิดและสิ่งที่เป็นคุณ
เป็นโทษได้

เพราะฉะนั้น ชะตาชีวิตของคน จึงอยู่ที่ปัญญาของตน

โดยเหตุนี้ คนมีความกตัญญูต่อเวทีย์ จึงเจริญอกงามด้วยอำนาจแห่งปัญญา และ คนมีปัญญาจึงเป็นคนมีความกตัญญูต่อเวทีย์ ด้วยอำนาจแห่งความคิด ท่านองเดียวกัน เหมือน พระสารีบุตรพระมหาสาวกผู้ทรงคุณยิ่งรองจากพระพุทธเจ้าลงมา

ลูกคงรู้จักชื่อท่านพระสารีบุตรดี ท่านเป็นพระมหาสาวกผู้ทรงปัญญายิ่ง หาพระ มหาสาวกใดเปรียบไม่ได้ ท่านสามารถในการสั่งสอน เป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้ามาก

เวลาที่มีพระภิกษุเข้าไปเฝ้าทูลลาพระพุทธเจ้าจะจาริกไปที่ไหน หรือพระภิกษุมา จากที่ไหนเข้าไปเฝ้าทูลลาความเคารพพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ามักจะรับสั่งถามว่า ไปลาพระ สารีบุตรหรือยัง ไปพบพระสารีบุตรหรือยัง ถ้าพระภิกษุกราบทูลว่ายังไม่ได้ลา หรือยังไม่ได้พบ ก็มักจะรับสั่งให้ไปลา ไปพบเสีย เพื่อพระสารีบุตรจะได้แนะนำสั่งสอนตามสมควรแก่ภาวะ

และพระสารีบุตรนี้แหละ เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าเป็น "ยอดแห่งผู้กตัญญูต่อเวทีย์" ไม่มีใครเสมอเหมือน

เวลาที่ท่านจะนอนทุกคืน ท่านจะต้องพิจารณาด้วยญาณพิเศษของพระอรหันต์ว่า คืน นี้พระอัสสีพระอาจารย์ของท่านที่สอนนโยบายพระพุทธศาสนาแก่ท่านด้วยคำพูดประมาณ ๓๒ คำก่อนบวชพระซึ่งเป็นเหตุที่ท่านเข้าสู่พระพุทธศาสนาได้ อยู่ที่ใดของท่าน เมื่อทราบ แล้วท่านจะกราบไปทางทิศนั้น และนอนหันศีรษะไปทางทิศนั้นตลอดคืน ท่านปฏิบัติเช่นนี้เป็น ประจํา จนเป็นเหตุให้พระภิกษุจำนวนไม่น้อยประจําว่าท่านยังไม่ถึงสังขัตติยานุสสาวะธรรม์ คือการให้ทิศถึงกับทูลทูลพระพุทธเจ้า

อีกเรื่องหนึ่ง

พราหมณ์แก่คนหนึ่งชื่อราธะอาดัยอยู่ในวัด อยากจะบวช แต่ไม่มีใครบวชให้ เพราะรังเกียจเรื่องแก่ของแก่ แก่ผิหนังจึงชูปหอมเพราะความตรอมใจ พระพุทธเจ้า ทรงพบเข้ารับสั่งถามเหตุที่แก่ชูปหอม ทรงทราบแล้ว เวลาประชุมสงฆ์ตอนค่ำซึ่งเป็นพุทธกิจ ประการหนึ่ง จึงรับสั่งถามว่า "ใครจะบวชให้ราธะพราหมณ์ได้บ้าง" ท่านใดนั่นเอง

พระสารีบุตรกราบทูลว่า "ข้าพพระพุทธเจ้า จะรับบวชให้เพราะท่านมาแล้ว เมื่อพรหมณ์
ยังหนุ่มอยู่ได้เคยใส่บาตรข้าพพระพุทธเจ้าด้วยข้าวสุกทัพพีหนึ่ง ข้าพพระพุทธเจ้ายังจำได้ไม่ลืม
จึงจะตอบแทนคุณเกิดด้วยความเต็มใจ จริยการบวชให้แก" แล้วก็บวชให้

จริยาของพระสารีบุตรนั้นแหละจะเหลือเชื่อ ข้าวสุกทัพพีหนึ่ง ท่านจำได้ไม่ลืม
แม้เวลาจะล่วงมานานแล้วก็ตาม

คงจะหาใครเหมือนท่านไม่ได้แน่

เรื่องสุดท้าย

พระสารีบุตร เกิดในตระกูลคหบดี มีความมั่นคง ท่านเป็นลูกคนโต มารดาบิดา
ท่านไม่ได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ท่านมาบวชก็เนื่องทำให้พ่อแม่เข้าใจ เพราะสร้าง ความ
ผิดหวังในเรื่องการสืบตระกูลให้เท่านั้นเอง ท่านยังพยายามหาโอกาสหาพี่น้องอีก ๖ คน
มาบวชหมด สร้างความชอกช้ำใจมารดาบิดาอย่างแสนสาหัส จนถึงกับว่าถ้าพบพระภิกษุที่
โหน เป็นต้องด่ายักยิ่น เพราะความแค้น

ท่านพยายามไปหา มารดา บิดา หลายครั้ง เพื่อหาทางให้มารดาบิดาเกิดความเลื่อม
ใสในพระพุทธศาสนาแต่ไม่สำเร็จ มารดาบิดาไม่ยอมฟังคำพูดอะไรทั้งหมด ได้แต่ด่าอย่างเสียว

ครั้งสุดท้าย ท่านอาพาธหนักปรารภว่าจะทดแทนพระคุณมารดาบิดาให้ได้
อุทิศส่วนเกินโชเซาไปหา แม้มารดาบิดาจะโกรธแค้นประการใด เมื่อเห็นลูกป่วยไข้ ก็ต้องให้
ความห่วงใยสงสาร สนิมความโกรธแค้นหมดสิ้น จัดแจงหาเงินขึ้นบ้าน ให้การรักษาพยาบาลอย่างดี

ท่านถือโอกาสนี้ แนะนำ มารดาบิดาจนเกิดความเข้าใจเลื่อมใสในพระพุทธ
ศาสนาสำเร็จรอดปัดติผล แล้วท่านก็พักผ่อนที่บ้านนั่นเอง

เป็นอันหมดหน้าที่เพื่อความถูกต้องไว้และหมดชีวิตพร้อมกัน

นี่คือเรื่อง "ความถูกต้องไว้กับปัญญา" เพื่อยืนยันว่า "ความถูกต้องไว้สามารถทำให้คนเจริญก้าวหน้า และเป็นคนดีได้" แน่หนอน

เพราะฉะนั้น พ่อจึงมีความเชื่อมั่นในคำพูดของพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธกับท่านเจ้าคุณด้วยความเลื่อมใส

ท่านจอมมอบัณฑิตซึ่งเป็นรูปของจดหมายฟ้าไว้แก่ลูก เพื่อเป็นหลักในการบริหารตนบริหารครอบครัวและบริหารวงศ์ตระกูลของลูกต่อไป ซึ่งพ่อถือว่าเป็นมรดกที่มีค่าของพ่อมอบให้ลูกแทนทรัพย์สินทั้งหลายที่พ่อไม่สามารถให้ลูกและให้ใคร ๆ ได้ เพราะไม่มี

ขอคุณพระจงคุ้มครองลูกให้ตั้งมั่นอยู่ในความถูกต้องไว้ตลอดเวลาเพื่อความก้าวหน้าไปสู่ทิศทางที่แจ่มใสตลอดไป

รักลูกโดยแท้จริง

วิสุทธิ

แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูแก่เด็ก*

จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการศึกษาอยู่ที่การปลูกฝังคุณธรรม เพราะ

๑. คุณธรรม เป็นเครื่องคุ้มครองปัจจัยชีวิต ๓ ประการคือ
 - ก. อาชีพ
 - ข. หน้าที่
 - ค. สังคม

ให้อยู่ในความถูกต้องและมีคามมั่นคง

๒. คุณธรรม เป็นเครื่องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ไม่เป็นที่ปรารถนา ให้ความเหมาะสม เป็นที่น่าปรารถนา
๓. คุณธรรม เป็นเครื่องนำไปสู่วิชาการที่ถูกต้องและชัดเจน

คุณธรรมที่ควรเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษาประการหนึ่ง คือ "ความกตัญญู กตเวที" เพราะ

๑. ความกตัญญู กตเวที เป็นที่มาแห่งปัญญา ซึ่งเป็นคุณธรรมที่มีค่าสูงสุด ประการหนึ่ง
๒. ความกตัญญู เป็นความรู้สิ่งประเสริฐในวงชีวิตของคนและสังคม คือ "ความรู้จักการช่วยเหลือผู้ที่ไม่สามารถจะช่วยเหลือตัวเองได้"
๓. ความกตเวที คือ ความรับผิดชอบต่อสิ่งประเสริฐในชีวิตคนและสังคม อันได้แก่ "การสนองพระคุณผู้ให้พระคุณ"

คนเราเป็นสัตว์ประเสริฐกว่าดิรัจฉานทั้งหลาย เพราะ

๑. ผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองได้แล้วย่อมตั้งใจช่วยเหลือผู้ที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ด้วยความเมตตาซึ่งเป็นความหมายของคนที่มีความกตัญญู
๒. ผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือจากผู้ช่วยตน ย่อมจำได้แม่นยำ และพยายามตอบแทนเต็มที่มีโอกาส ซึ่งเป็นความหมายของคนที่มีกตเวที

*พระพุทธรูป. พระพุทธรูป ๘๗ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕) หน้า ๒๐๖.

สิ่งประเสริฐสุดในวงชีวิตของคนและสังคม ก็คือการตั้งใจช่วยกันด้วยความปรารถนาดี และการชำระหนี้ชีวิตด้วยความภูมิใจ

ความกตัญญูต่เวที จึงเป็นบ่อเกิดแห่ง

๑. ความรู้ที่ประเสริฐ
๒. ความรับผิดชอบที่ประเสริฐ

คนที่มีความกตัญญูต่เวที จึงเป็นคนมีความพร้อมที่จะได้รับสมบัติคน ๔ ประการคือ

๑. ทรัพย์ ที่มีปริมาณพอเหมาะ สำหรับให้เกิดความสะดวก
๒. เกียรติ สำหรับให้เกิดความเชื่อถือ เป็นที่ยอมรับของสังคม
๓. ความสบายใจ สำหรับให้เกิดความสดชื่นแก่ชีวิต
๔. ความรัก สำหรับให้เกิดความราบรื่นในการทำงานและหน้าที่ตลอดถึงความ

เป็นอยู่ที่วุ่น

พระพหูโสวาจาจารย์กล่าวว่า "คนจะต้องมีความกตัญญูต่เวทีเป็นหลัก"

การศึกษาที่ถูกต้องประการหนึ่ง จึงต้องมุ่งให้คน

๑. มีความกตัญญูต่เวทีต่อ

มารดา บิดา

ครูอาจารย์

ผู้ปกครอง

ผู้บังคับบัญชา

๒. มีความกตัญญูต่เวทีต่อ

บ้านเกิดของตน

โรงเรียนของตน

วัดของตน

๓. มีความกตัญญูต่เวทีต่อ

ชาติ

ศาสนา

พระมหากษัตริย์

ซึ่งจะสามารถก่อให้เกิดผลสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. การรู้จักช่วยตัวเอง
๒. การรู้จักช่วยคนที่ควรช่วย
๓. การรู้จักช่วยส่วนรวม

อันเป็น "ผลสัมบูรณ์ของการศึกษา"

แนวการปลูกฝังความกตัญญูแก่เด็กควรมีดังนี้

เริ่มต้น ที่ความกตัญญูแก่บิดามารดาบิดาก่อน เพราะคนจะดีจริง ๆ ได้ ต้องเป็นลูกดีก่อน ถ้าเป็นลูกดีได้ จึงมีทางที่จะเป็นอะไรที่ตัวเองการจะเป็นดีได้ การเป็นลูกดีไม่ได้ ก็เป็นอะไรดีจริง ๆ ไม่ได้

ลูกจะดีต้องดีพ่อแม่ดี

เพราะฉะนั้น ความกตัญญูแก่บิดามารดาของลูก จึงอยู่ที่ความเป็นพ่อแม่ที่ดีของพ่อแม่ พ่อแม่ที่ดี ย่อมมีลักษณะเป็นที่เคารพบูชา เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส เป็นสิ่งขง

เป็นที่อบอุ่นของลูกมาก

กิจกรรมยามว่าง สุกาพักผ่อนโยนบอลขวานไม่หยาบคาย

ใจเย็นยอมรับเหตุผลของลูกเมื่อถึงคราวที่ตัวเองยอมรับ

ให้ความรักที่มีความเข้าใจ ความเห็นใจ และเป็นที่ปรึกษาที่ดีของลูก

ให้เกียรติ ให้ยกย่อง ด้วยความปรารถนาดี

รู้จักแบ่งเวลาให้ลูกบ้าง

ยอมรับเรื่องของลูกเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องใหญ่

อย่ารำคาญลูก อย่าเกรี้ยวกราดลูก ลูกยังเป็นเด็ก ลูกก็มีหัวใจ

เรื่องที่ลูกเห็นว่าดี ก็เพราะเป็นเรื่องของลูก

พยายามให้ลูกอยากพบพ่อแม่ อยากคุยกับพ่อแม่ อยากสนทนากับพ่อแม่

และอยากอยู่บ้าน

บรรยากาศภายในบ้านเต็มไปด้วยความรัก ความอบอุ่น ความสดชื่น มีแต่เสียงที่เอื่อยเป็นในหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ความรัก ความเห็นใจประหนึ่งห่วงใยและกัน

ตัวพ่อแม่ก็จะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ของตนให้ดีที่สุด เพื่อให้ลูกได้เห็นความเป็นลูกดีของตนเป็นอนุสติฐานสำหรับเขา หนาลูกเข้าสู่ความเป็นลูกที่ดีจากจิตสำนึก เพราะแบบอย่าง

การสอนการอบรมที่โรงเรียน

การสอนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความดี ความสำคัญของพ่อแม่ และการฝึกอบรมให้เข้าใจในความเป็นลูกดีของนักเรียน โรงเรียนต้องถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการศึกษาด้านจริยธรรม ถ้าข้ามตรงนี้ไปการอบรมจริยธรรมไม่ประสบความสำเร็จเลย

ความดี ความสำคัญของพ่อแม่มีดังนี้

๑. พ่อแม่เป็นคนพิเศษ เพราะมีจำนวนจำกัด คือ มีพ่อ ๑ คน แม่ ๑ คน ไม่เหมือนคนอื่น เช่น พี่น้อง เพื่อนฝูง ครูอาจารย์หลายคนได้ พ่อแม่เปลี่ยนตัวไม่ได้ หามาแทนเมื่อหมดไปก็ไม่ได้

๒. พ่อแม่ให้สิ่งที่คุณอื่นให้ไม่ได้ ๔ อย่าง คือ

- ก. ความรักที่แท้จริง
- ข. ความสงสารที่ไม่รู้จักสิ้นสุด
- ค. การส่งเสริมกำลังใจ เมื่อคราวต้องการ
- ง. ความเป็นธรรมตามเหตุผล

๓. พ่อแม่ เป็นอาจารย์คนแรกของลูก ฝึกพูด ฝึกนั่ง ฝึกยืน ฝึกเดิน ฝึกกิน ฝึกทำ ทุกสิ่งทุกอย่าง ด้วยความเหนื่อยยากตลอดเวลาอันยาวนาน

๔. พ่อแม่ เป็นพระที่ควรเคารพบูชาประจำตัว ซึ่งมีคุณค่าสูงสุด

๕. พ่อแม่ เป็นเหมือนพระอาทิตย์ พระจันทร์ประจำชีวิตให้ความสว่าง ความเข้มแข็งและความสดชื่นตลอดเวลา

ควรดำเนินการทำให้เด็กเรียนเข้าใจความสำคัญของพ่อแม่ โดย

๑. ให้ทราบพ่อแม่ก่อนมาโรงเรียน และเมื่อกลับจากโรงเรียน ไปถึงบ้าน จะอนุญาตให้ไปไหนควรขออนุญาตหรือบอกเล่าก่อน ตามระเบียบที่ดีงาม ของครอบครัวชาวไทย

๒. จะให้เพื่อนฝูงมาที่บ้าน ต้องนำไปคารวะพ่อแม่ของตนก่อน

๓. โรงเรียนและครูควรแสดงความสนใจในพ่อแม่ของเด็กเรียน เช่น เวลาพ่อแม่มาเรียนป่วยใช้แสดงความห่วงใย เวลาพ่อแม่มาเรียนมีลาหยุดอะไร แสดงความชื่นชมยินดี สอบถามทุกข์สุขของพ่อแม่เด็กเรียนตามสมควร

๔. สอบถามนักเรียนถึงเครื่องเรียน เครื่องใช้ว่าพ่อแม่จัดหาให้อย่างไร

๕. ให้เด็กเรียนเข้าใจถึงวิธีการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ในปัจจุบัน ว่าควรทำ ๒ อย่าง คือ

ก. ให้ท่านสบายใจ

ข. ให้ท่านมีความสมหวังในตน

๖. ชี้แจงให้นักเรียนสร้างโครงการเพื่อการตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ในอนาคต ดังนี้

ก. ตั้งใจจะเลี้ยงท่านให้ได้

ข. ตั้งใจจะทำงานแทนท่านให้ได้

ค. ตั้งใจจะรักษาวงศ์ตระกูลไม่ได้ตกต่ำให้ได้

ง. ตั้งใจปฏิบัติตามความประสงค์ที่ดีงามของท่านให้ได้

จ. ตั้งใจบูชาพระคุณเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วให้ได้

๗. อบรมวิเนนิกเรียนมีความพึงพอใจในสภาพภาพแห่ง
วงศ์ตระกูลของตน

๘. ครูจะร้องภาวนาให้เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นเครื่องหาทางศิษย์

๙. สอนประวัติคนสำคัญที่ท่านปฏิบัติต่อพ่อแม่ของท่าน เช่น

ประวัติพรพุทธเจ้าตอนที่ทรงปฏิบัติต่อพรพุทธบิดา พรพุทธมารดา

ประวัติพระสารีบุตรตอนที่ปฏิบัติต่อมารดาบิดา

ประวัติโศภนโศภนมารดาตอนที่ปฏิบัติต่อมารดา

ประวัติคนสำคัญอื่น ๆ ที่จะฟังหามาได้

๑๐. อบรมนิกเรียนให้เกิดความเชื่อมั่นว่า "การตั้งตนที่ถูกต้อง
ต้องเริ่มด้วยการเป็นลูกที่ดี"

พึงดำเนินการสอนตามหลักธรรม ๓ บทให้เป็นที่เข้าใจ คือ

บทที่ ๑ มาดาปิตุอุปัฏฐาน เอตมฺหตคสมฺมุตฺตมฺ การบำรุงมารดาบิดา
เป็นมงคลชีวิตที่ประเสริฐ

บทที่ ๒ มาดาปิตุอุปัฏฐาน สบฺบุริสฺสญฺญุตฺตํ การบำรุงมารดาบิดา
เป็นเครื่องกำหนดความเป็นคนดี

บทที่ ๓ มาดาเปริภร ชนฺตํ อาตุ สบฺบุริสฺ วิติ การเลี้ยงมารดาบิดา
ชื่อตำแหน่งคุณธรรมอันเป็นที่ยอมรับว่า เป็นคนดีของบัณฑิตทั้งหลาย

การบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาโดยถูกต้องด้วยความกตัญญูทททได้รับการ
คุ้มครองจากทุกสิ่งทุกประการ ให้ประสบความสำเร็จตลอดทุกเมื่อ

ชีวิตที่ปลอดภัยจะได้พบทางดำเนินที่ถูกต้อง งดงามต่อไป จะต้องพร้อมด้วย

๑. มีความกตัญญูต่องานที่ครูอาจารย์
๒. มีความกตัญญูต่องานที่ผู้ปกครอง
๓. มีความกตัญญูต่องานที่ผู้บังคับบัญชาต่อเพื่อนกันไปโดยได้
 - ก. ครูอาจารย์มีความพร้อม
 - ข. ผู้ปกครองมีความพร้อม
 - ค. ผู้บังคับบัญชาที่มีความพร้อม

ทางของเดียวกับมารดาที่มีความพร้อมในการ เพาะ เชื้อแห่งความกตัญญูต่องานที่แก่บุตรธิดา
ดังกล่าวมานี้เบื้องต้น

เพราะ เด็กหรือผู้ใหญ่เหมือนกันไม่เล็ก ๆ ปลูกที่ไหนก็ขึ้นที่นั่น ปลูกอย่างไร
ก็ขึ้นอย่างนั้น

ความดี ความเสียของเด็กหรือผู้ใหญ่มีอนุสนธิมาจากสิ่งแวดล้อม
คือผู้ใหญ่ที่นั้น

เพราะฉะนั้น การศึกษาของเด็กจะดีได้จึงต้องอาศัยการศึกษาของผู้ใหญ่ควบคู่
กันไปตลอดเวลา

คุณของแม่*

คนเราจะทำอะไรได้รับผลเพียงใด อยู่ที่ความคิดของตนเองเป็นสำคัญ ถ้าทำด้วยความคิดที่สมบูรณ์ สิ่งที่ทำก็มีผลสมบูรณ์ ถ้าทำด้วยความคิดที่พร่อง สิ่งที่ทำก็มีผลพร่อง เพราะคุณลักษณะแห่งการทำงานทั้งหลาย ย่อมมีความคิดเป็นผู้ช่วยการ

อันความคิดที่จะเรียกว่าสมบูรณ์นั้น จะต้องเป็นความคิดที่ดำเนินไปตาม จังหวะที่ถูกต้องของชีวิต ตามเหตุผล ตามกาลเทศะ และตามความเหมาะสมทุกประการ ทั้งนี้ก็เพราะชีวิตของทุกคนจำเป็นต้องอยู่ในขอบเขตแห่งสิ่งเหล่านี้ จะหลีกเลี่ยงจากสิ่งเหล่านี้ไปหาได้ไม่

ความคิดคำนึงถึงอุปการคุณของท่านที่เคยมีอุปการคุณแก่ตนมา จนเป็นเหตุให้เกิดการกรทาบตอบแทนขึ้นในภายหลัง นับว่าเป็นความคิดที่สมบูรณ์ประการหนึ่ง เพราะเหตุว่าการช่วยเหลือกัน และการตอบแทนกันนั้น เป็นระเบียบแห่งโลกมนุษย์และชาติพันธุ์แห่งมนุษย์ต่างสืบต่อกันมาในลักษณะที่เจริญได้ก็ด้วยการที่มนุษย์รู้จักช่วยเหลือกัน และการตอบแทนกัน เป็นคู่กัน เสียแล้ว สังคมแห่งมนุษย์ก็จะปราศจากความราบรื่น มนุษย์ก็จะมีสภาพไม่ต่างกับสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายและโลกก็จะเป็นความหมายสำหรับมนุษย์ดังเช่นที่เป็นอยู่

ผู้ใดคิดถึงอุปการคุณของท่าน จนซาบซึ้งในอุปการคุณนั้น แล้วทำการตอบแทนด้วยความยินดี ได้ชื่อว่าเป็นคนที่มีความคิดสมบูรณ์มีใจสะอาด มีโอกาสที่จะได้รับผลอันสมบูรณ์แห่งการกรทาบของตนได้โดยเหตุที่พระพุทธรักษาจึงได้สรรเสริญภูมิธรรม คือความกตัญญูตว่า เป็นเหตุแห่งความเจริญของบุคคลประการหนึ่ง

ก็คนให้ทุก ๆ คนจะต้องนึกถึงท่าน ด้วยจิตใจอันเคารพบูชาเทิดทูนไว้เหนือคนอื่น และกรทาบการตอบแทนท่านได้ในทุก ๆ ทางด้วยทุก ๆ สิ่ง แม้ด้วยชีวิตของตนเองในฐานะที่ท่านเป็นผู้อุปการคุณแก่ตนอย่างมากที่สุด และก่อนคนอื่นทั้งหมดนั้น คือ แม่ กับ พ่อ

แม่กับพ่อที่แท้จริง ย่อมมีความหมายและมีคุณค่าอันประเสริฐสุดโดยเฉพา และมีจำนวนจำกัดตายตัว คือ "สอง" เท่านั้น ไม่มากไม่น้อยกว่านี้ไปได้ จะหาใหม่หรือเปลี่ยนใหม่ด้วยประการใด ๆ ไม่ได้ทั้งนั้น

* พระพุทธทวรวชิราภรณ์ ธรรมวาทนิพนธ์ (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗) หน้า ๔๗๘.

แม่กับพ่อ แม้จะมีความหมายและมีคุณค่าเท่ากันแต่ความพิเศษระหว่างท่านทั้งสองนั้น ดูเหมือนจะอยู่กับแม่โดยเหตุที่โลหิตของแม่ได้หล่อเลี้ยงชีวิตและร่างกายของลูก ให้เจริญเติบโตขึ้น และมีความสุขสมบูรณ์มาได้โดยลำดับ เพราะอาหารสิ่งแรกของลูกเมื่อคลอดมาก็คือหน้านมของแม่ ยิ่งกว่านั้น แม่ยังทำหน้าที่ต้องต่อสู้กับความลำบากตรากตรำอันใหญ่ยิ่งและเป็นเวลานานาน คือการที่กษัตริย์รักษาลูก ประคับประคองลูกรับขวัญลูก เป็นที่ปรึกษาหารือของลูกโดยใกล้ชิดเป็นพิเศษอีกด้วย ถ้าลูกคนใดไม่ได้ดื่มน้ำนมแม่ และไม่ได้รับการประคับประคองด้วยความเอาใจใส่เป็นพิเศษจากแม่แล้ว ก็ไม่แน่ว่าลูกคนนั้น จะมีโอกาสเจริญเติบโตมาด้วยความราบรื่นได้หรือไม่ ชีวิตของลูกที่ไร้แม่ ดูเหมือนจะเป็นชีวิตที่ไร้เหวและเสียลอยได้ง่ายทุกกาลสมัย เพราะพระคุณอันใหญ่ยิ่งของแม่นั้น ย่อมให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ลูก ยิ่งกว่าร่มโพธิ์ร่มไทรที่ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่สกุณาติทั้งหลายมากนัก และอยู่ในลักษณะเสมือนหนึ่งเป็นหน่อใหญ่ซึ่งตลอดชีวิตของลูกอันเล็กน้อยเท่านั้น ไม่สามารถจะชดใช้ด้วยการตอบแทนจนหมดสิ้นได้

ในขณะที่เราได้เห็นเด็กเล็ก ๆ ที่กำลังอยู่ในอ้อมแขนในท่ามกลางแห่งความประคับประคองด้วยความเหนื่อยยากตรากตรำอันใหญ่ยิ่งของแม่ ซึ่งบางทีก็ทำให้เราคิดว่าว่าถ้าหนูน้อยเหล่านั้นขาดแม่เสียแล้ว เห็นจะเอาตัวรอดได้ยากนั้น เราก็อดที่จะหวนคิดมาถึงตัวของเราเองไม่ได้ว่าในอดีตที่เราจากมาแล้ว และไม่มีโอกาสที่จะกลับไปพบกันใหม่อีกได้ ระหว่างตัวเรากับแม่ของเรา ก็มีสภาพที่น่ารักน่าชมและน่าคิดเหมือนกับในระหว่างหนูน้อยกับแม่ของเขาเหล่านั้นไม่มีผิดอะไรกันเลย หรือบางทีอาจจะยิ่งกว่านั้นเสียอีกก็เป็นได้ และพระคุณอันประเสริฐสุดของแม่ในครั้งนั้น ในปัจจุบันที่กำลังสร้างสรรค์สิ่งทุกอย่างประการให้แก่เราอยู่ทั้งโดยตรงและโดยปริยาย แต่มีน เป็นเพราะสายตาอันชุ่มมัวด้วยเหตุที่ถูกกลุ่มหมอกควันของโลกปกคลุมอยู่ จึงทำให้เราและลูกทั้งหลายเป็นจานพหมอกไม่สามารถจะมองเห็นโดยชัดเจนให้ตลอดไปได้ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายและน่าสงสารยิ่งนัก

ชั้นอุปการคุณของแม่ที่มีอยู่แก่ลูกนั้นถ้าจะหาภาษาวรรณคดีโดยละเอียดด้วยการแยกแยะออกไปว่าท่านได้ทำอะไรให้แก่ลูกบ้างแล้วก็ไม่มีความสามารถจะหาได้ เพราะอุปการคุณของท่านเป็นการกระทำที่มากมายใหญ่หลวง และมีค่าสูงสุด ถึงแม้จะขีดเขียนพรรณนาเป็นตัวอักษรด้วยภาษาทุกภาษา และหว่านมหาสมุทรทุกแห่ง ลง ณ พื้นแผ่นดินและท่ามกลางอากาศอันกว้างใหญ่โดยตลอด จมูเขาและหิมะหมดสิ้นเหือดแห้งไป ทั้งหมดเหนือที่ปราศจากตัวอักษรแล้ว

ก็ดีแม้ตั้งข้ออุปการคุณของท่านก็ยังไม่ทรมอดสิ้นลงด้วยการเขียนพรรณานี้ใหม่ แต่ถ้าจะนำมา
กล่าวเฉพาะโดยเอกเทศในประการและประเภทที่สำคัญที่สุดแล้วก็กล่าวได้อย่างภาคภูมิใจ
ยิ่งว่า อุปการคุณอันมหาศาลที่แม่มีอยู่แก่ลูกนั้น ก็ได้แก่การที่แม่ได้ชุบเลี้ยงลูกให้รอดมา
มีสภาพเป็นมนุษย์ทั้งร่างกาย และชีวิตจิตใจ สร้างสรรค์และปลูกฝังลูกให้มีลักษณะเป็น "คน"
ตามความหมายของครอบครัว ญาติพี่น้อง มิตรสหาย ประชาชน ประเทศชาติ และโลก กับ
ทั้งศาสนาโดยลำดับ ด้วยความพยายามและเสียสละอย่างแรงกล้า ถ้าแม่ไม่ได้เลี้ยงลูกมา
ด้วยความเหนื่อยยากและความเสียสละถึงที่สุดแล้วร่างกายและชีวิตจิตใจของลูกก็หาจะมีสภาพ
แห่งมนุษย์เกิดขึ้นได้ไม่ และถ้าแม่ไม่ได้อบรมสั่งสอนลูกมาด้วยกุศโลบายอันประเสริฐตาม
บรรณของท่านแล้ว ลูกก็จะมีลักษณะแห่งคนตามความหมายของสังคมมนุษย์ต่างขั้นนั้นได้ไม่
แม่ของลูกเท่านั้นที่เป็นตัวการอันสำคัญในการปลูกฝังลูกให้รู้ลักษณะที่จำเป็นดังกล่าวแล้ว
และแม่เท่านั้นเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ลูกได้มีโอกาสรู้จักโลก รู้จักชีวิต รู้จักศาสนา ตลอดจน
รู้จักค่าแห่งความเป็นมนุษย์ที่ตนมีอยู่นั้นได้

ส่วนอุปการคุณที่แม่ได้ร่วมกับพ่อรักษาแก่ลูกนั้น ก็คือการที่แม่ได้พยายาม
สร้างสรรค์ "สมบัติเพื่อการครองตน" ให้แก่ลูกด้วยความพยายามอันใหญ่ แม่กับพ่อสองคน
เท่านั้น ที่มีความห่วงใยในอนาคตของลูกเป็นอย่างยิ่ง หวาดระแวงไปว่า ถ้าท่านหาบุญไม่
แล้ว หรือท่านแก่เล้าลงไป หรือแม้ในขณะที่ท่านยังมั่นคงแข็งแรงดีอยู่ ลูกจะเอาตัวไม่รอด
ลูกจะไม่สามารถปกครองตัวเองเหมือนคนที่ทั้งหลายได้ถ้าลูกขาด "คุณสมบัติเพื่อการครองตน"
เสียโดยความประสงค์ที่จะสร้างสมบัติเพื่อการครองตนให้แก่ลูกมีทรัพย์สินสิ่งใดที่สมควรจะมอบ
ให้ ก็ไม่หวงแหน ตามประสาโลกแก่ลูกบ้าง ส่วนทรัพย์สินสมบัติที่เป็นหลักหรือเป็นขั้นเป็นขั้น
ก็จัดการควบคุมรักษาไว้ด้วยความระมัดระวังโดยความมุ่งหวังที่จะยกให้เป็นทรัพย์สินมรดกแก่ลูก
จนเวลาอันสมควรต่อไป ก็ดำเนินการให้ลูกได้มีคู่ครองอันสมควรเสีย พร้อมกับแบ่งปันทรัพย์สิน
สมบัติมอบให้ไปเป็นสิทธิตามความเหมาะสมอีกด้วย และถ้าลูกได้ดำเนินตนไปด้วยความราบรื่น
ตามจังหวะอันถูกต้องแล้ว ท่านก็สบายใจปลานปลิ่มใจ ตามประสาแม่พ่อที่รักลูกยิ่งกว่าสิ่งใด
ทั้งหมด

ทำไมเล่า? แม่และแม่กับพ่อจึงสามารถทำสิ่งเหล่านี้ให้แก่ลูกโดยเฉพาะได้ถึง
ขนาดนี้ ซึ่งไม่มีใครอีกที่ท่านจะหาให้แก่เขาได้เท่าเทียมกัน และก็ไม่มีการอีกเหมือนกันที่จะ
สามารถทำให้แก่ลูกของท่านได้ถึงเช่นนั้น ที่เป็นดังนี้ก็เพราะเหตุว่าแม่และแม่กับพ่อเท่านั้น

ซึ่งเป็นผู้ทรงภูมิธรรมของมนุษยชาติคือความรักอันบริสุทธิ์ ความสงสารที่แท้จริง ความ
 ยินดีด้วย และความยุติธรรมโดยสมบูรณ์ได้เฉพาะในลูกของท่าน ความรัก ความสงสาร
 และความยินดีด้วย ที่แม่และแม่ก็บ่มมืออยู่ในลูกนั้น เป็นของสะอาดและบริสุทธิ์ยิ่ง
 ปราศจากการหวังสิ่งตอบแทน ปราศจากการแสดงออกตามมรรยาทและปราศจากสิ่งเหลื่อม
 มายาด้วยประการใด ๆ และความยุติธรรมก็เป็นไปตามความเหมาะสมแก่สภาพของลูกแต่
 ละคน

อุปการคุณอันประเสริฐสุดของแม่เฉพาะที่สำคัญยิ่งในบางประการโดยสรุปดังนี้
 ย่อมฝังแน่นอยู่ในลูกที่ทุกคนโดยไม่มีเวลาที่จะจิตจาง หรือเปลี่ยนแปลงประการใด
 แม้ร่างกายของแม่จะแก่เฒ่าหรือแตกสลายไป ก็หาคร่ำคร่าหรือเสื่อมสูญตามร่างนั้นไม่
 ย่อมสภิตสภาพเพื่อความร่วมเย็นเป็นสุขแก่ลูกอยู่ตลอดอวสาน

ลูกคนใดระลึกถึงพระคุณอันประเสริฐสุดของแม่ได้ด้วยใจอันสะอาด แล้วเทิดทูน
 แม่ไว้ในฐานะเป็นบุคคลควรบูชา และแสวงหาโอกาสเพื่อสนองพระคุณท่านโดยธรรม ลูกนั้น
 ได้ชื่อว่าเป็น "ลูกคน" อย่างแท้จริง สามารถจะก้าวหน้าไปสู่ความเจริญโดยลำดับได้และยัง
 ได้ชื่อว่าเป็นผู้รักษาระเบียบของโลกมนุษย์ สังคมแห่งมนุษย์ และชาติพันธุ์แห่งมนุษย์ที่สภิต
 สภาพอยู่ในสันติสุขตลอดกาลอีกประการหนึ่งด้วย

หวังเป็นอย่างมากกว่า ลูกทั้งหลาย ทั้งลูกชายและลูกหญิง จะสืบพระคุณอัน
 ผูกเกล้าของแม่ผู้ประเสริฐยิ่งเสียมิได้

พ่อ*

มีคำไทยอยู่คำหนึ่ง ซึ่งใช้หมายถึงบุคคลที่ให้ความสว่างความปลอดภัย
ความอบอุ่นและความหวังที่สำคัญที่สุดแก่ทุกคน คือคำว่า "พ่อ" อันคู่กับคำว่า "แม่"
พ่อเป็นชีวิตของคนคู่กับแม่ เพราะเป็นผู้สร้างรากฐานของชีวิต และสร้างส่วน
ประกอบของชีวิตทุกอย่างให้แก่ตน จนสามารถกำหนดให้มีโอกาสที่จะเป็นคนได้

- ๒ -

พ่อ ในภาษาไทย หมายถึง

๑. ชายผู้ให้กำเนิดแก่ลูก
๒. ผู้เป็นเจ้าของ
๓. ผู้เป็นใหญ่
๔. ผู้เป็นที่รักยิ่ง

ในภาษาบาลี บัญญัติว่า "บิดุ" หรือ "บิดา" (ไทยใช้บิดา) ภาษาสันสกฤต
บัญญัติคำว่า "บิดฤ" และในภาษาปรากฤต ใช้คำว่า "บิดร" ในความหมายของพ่อ ซึ่ง
มีความหมายเหมือนกันว่า "ผู้ชุบเลี้ยง"

- ๓ -

เพราะฉะนั้น พ่อจึงมีความสำคัญที่สุดสำหรับชีวิตคนทุกระยะ ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิ
จนถึงตายในส่ว เจพายตัวเป็นรองจากแม่ แต่ในส่วนรวมคือครอบครัวยุ่เหนือแม่

พระพุทธรูปศาสนา ได้ยกฐานะของพ่อสำหรับลูกไว้ ดังนี้

๑. เป็นพรหม
๒. เป็นบุรพเทวดา

* พระธรรมญาณมุนี ธรรมภาณนิพนธ์ (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์,
๒๕๒๗) หน้า ๔๘๓.

๓. เป็นบูรพาจารย์
๔. เป็นอาหุเนยบุคคล
๕. เป็นผู้แสดงโลก

- ๔ -

คำว่า "พรหม" แปลว่า

๑. ผู้ประเสริฐ
๒. ผู้ใหญ่
๓. ผู้เป็นที่เคารพนับถือของคนหมู่มาก
๔. ผู้พิภพวิหารครบทั้งสี่
๕. ความเจริญ
๖. ความกว้างขวาง
๗. ความขยายตัว
๘. ความเบิกบาน
๙. ความเปล่งของจิต
๑๐. จิตอันแผ่กว้าง
๑๑. จิตอันยิ่งใหญ่
๑๒. จิตอันตั้งมั่น
๑๓. จิตเป็นหนึ่ง คือสมาธิหรือสมาบัติ ตามลัทธิพุทธศาสนา
๑๔. ผู้สร้างโลก ตามลัทธิศาสนาพราหมณ์

พ่อ จัดเป็นพรหมของลูก ก็เพราะพ่อมีความหมายของพรหม มีลักษณะของพรหม

ดังกล่าวทุกประการสำหรับลูกอย่างสมบูรณ์

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ่อมีปัจจัยสำหรับชีวิตเพื่อลูกดังต่อไปนี้

๑. มีความรักบริสุทธิ์ ลึกซึ้ง
๒. มีความสงสาร ไม่รู้จักสิ้นสุด
๓. มีการสนับสนุนกำลังใจ ปลอบประโลมช้ันทุกเวลา
๔. มีความเที่ยงธรรม สมควรแก่เหตุผล

อาณาภาพของปัจจัยสำหรับชีวิตที่พอมิต่อลูกโดยครบถ้วนนี้ได้ เป็นเหตุให้พ่อต้อง
ทำงานหนักที่สุดและสำคัญที่สุดแก่ลูก คือ

๑. พยายามอบรมสั่งสอนลูกไม่ให้หาความชั่ว
๒. พยายามอบรมสั่งสอนลูกให้หาความดี
๓. พยายามเสียสละให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียน ตามสมควรแก่ฐานะ
๔. พิจารณาคุ้มครองที่เหมาะสมให้ลูก
๕. ให้ทรัพย์สมบัติแก่ลูกในเวลาที่สมควร

งานทั้ง ๕ อย่างที่พ่อได้ทำแก่ลูกนี้ เป็นงานที่ทำด้วยความเสียสละอย่างสูงสุด
และใช้เวลายาวนานที่สุด บางที่พ่อต้องทำเกือบตลอดชีวิตของพ่อ บางที่พ่อต้องทำโดยเสี่ยง
อันตราย บางที่พ่อต้องทำอย่างสิ้นเนื้อเหน็ดตัว

งานหนักที่สุดของพ่อนี้เอง ได้ปลุกฝังให้เจริญเติบโตจนถึงหลักฐานได้บรรลุถึงความ
เป็นคนตามความหมายของคนได้

ลัทธิศาสนาพราหมณ์ แสดงว่า พรหมเป็นผู้สร้างโลกคุ้มครองโลกฉันใดพ่อก็สร้างลูก
ให้เป็นคนคุ้มครองลูกให้อยู่ในความเป็นคนฉันนั้น

- ๔ -

เทวดา คือท่านที่ได้บาเพ็ญคุณความดีอย่างมั่นคงมาด้วยดีจนสามารถหาตนให้
เป็นตัวอย่างในสังคม ทาสังคม และปกครองสังคมให้ร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งพระพุทธศาสนา
ได้แสดงว่ามี ๓ ประเภท คือ

๑. สมมติเทวดา เทวดาโดยสมมติ คือท่านที่โลกกำหนดให้เป็นเทวดา ได้แก่
พระราชา พระราชาณี ผู้ทรงเป็นประมุขของประชาชน
๒. อุบัติเทวดา เทวดาโดยกำหนด คือท่านที่เกิดมาในภาวะแห่งเทวดา
ได้แก่กุมเทวดารุกขเทวดา อากาศเทวดา และเทวดาในเทวโลก
๓. วิสุทธิตะวดา เทวดาโดยบริสุทธิ์ คือท่านที่มีชีวิตหมดจดจากกิเลสตัณหา
ได้แก่ พระอรหันต์ จะไม่ถือโทษโกรธชิงผู้ใด ให้อภัยแก่ผู้ทำความผิดพลาดต่อท่านได้ทุก
ประการ

โดยท่านเองเดียวกัน พ่อทั่ว ๆ ไป ก็เต็มไปด้วยเมตตาปราณีในลูก ไม่ถือโทษโกรธเคืองลูกที่ได้ทำความผิดพลาดบกพร่องหรือล่วงเกินต่อท่าน ท่านพร้อมที่จะให้อภัยลูกได้ตลอดเวลา แม้บางครั้ง ท่านจะรู้สึกโกรธเคือง หรือแสดงความโกรธเคืองออกมา ความโกรธเคืองของท่านก็เกิดจากความปรารถนาดีในลูก มีความเมตตากรุณาฝังอยู่ในเบื้องล่างอย่างลึกซึ้ง พ่อบางคน ยอมให้อภัยลูกจนตัวตายก็มี

พ่อเป็นเทวดาองค์แรกในชีวิตของลูก จึงจัดเป็นบุรพเทวดา และดูเหมือนจะเป็นเทวดาองค์เดียวเท่านั้น ที่เป็นเทวดาจริง ๆ สำหรับลูกในทุกกรณี

- ๖ -

อาจารย์ แปลว่า ผู้สามารถ ยศคือขอบเขตของคน ได้แก่ผู้ทำหน้าที่ฝึกหัดและอบรมสั่งสอนคนในเรื่องกิริยามารยาททุกประการ

อาจารย์นับเป็นบุคคลสำคัญ ประจำชีวิตคนทุกคน เพราะคนถ้าไม่มีอาจารย์ก็ขาดการได้รับการอบรมสั่งสอนในเรื่องกิริยามารยาท ถ้ากิริยามารยาทไม่ปกติ ก็เป็นผู้หาโอกาสในวิถีชีวิตได้ยากชะตาชีวิตของคนฝากไว้กับกิริยามารยาทยิ่งกว่าสิ่งอื่น ๆ ความสมบูรณ์หรือความบกพร่องของคน ก็เนื่องมาจากกิริยามารยาทเป็นสำคัญ

กิริยามารยาทนั้น มีมูลจากจิตใจที่ได้รับการอบรมเพียงใดหรือไม่ อีกทอดหนึ่ง อาจารย์ที่ดี ย่อมสร้างทั้งแนวความคิดชอบ และกิริยามารยาท ที่เหมาะสมแก่กาลเทศะ และสถานะให้เกิดแก่ศิษย์ของตน

คนหนึ่ง ๆ ย่อมมีอาจารย์หลายท่าน มากน้อยตามทางแห่งชีวิตของแต่ละคน แต่อาจารย์คนแรกที่สุดของทุกคน ก็คือพ่อ

พ่อได้อบรมความคิด อบรมสั่งสอนกิริยามารยาทต่าง ๆ ให้แก่ลูก เริ่มตั้งแต่การอบรมสั่งสอนให้รู้จักฐานะของตน ให้รู้จักวงศ์ตระกูล รู้จักครอบครัว รู้จักกิริยามารยาทที่พึงปฏิบัติต่อคนภายในครอบครัวภายในวงศ์ตระกูล จนถึงคนทั่ว ๆ ไป อบรมสั่งสอนให้รู้จักความซื่อสัตย์ ความดีความชั่ว อบรมสั่งสอนจนกระทั่งให้รู้จักกัน รู้จักพา รู้จักพูด รู้จักนุ่งห่ม รู้จักช่วยตนเองในการกิจที่ควรช่วยตัวได้ จนเป็นเหตุให้ลูกเจริญเติบโตมาด้วยดี เป็นสมาชิกของครอบครัว ของวงศ์ตระกูลและของสังคมอื่น ๆ ได้

การอบรมสั่งสอนของพ่อ เป็นต้นทุนแห่งการอบรมสั่งสอนของอาจารย์อื่น ๆ
เพราะฉะนั้น พ่อจึงเป็นบูรพาจารย์ของลูก

- ๗ -

คำว่า "อาตุเหมายบุคคล" แปลว่า "บุคคลที่ควรแก่การบูชา" หมายถึงพระสาวก
สงฆ์ในพระพุทธศาสนา

พระสาวกสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ปฏิบัติชอบด้วยตนเอง แล้วสอนผู้อื่นให้
ปฏิบัติตามเป็นบุคคลตัวอย่างในการดำเนินชีวิตทั้งเพื่อตน ทั้งเพื่อสังคม เพราะเป็นคนดีโดย
สมบูรณ์

การบูชาคนดี เป็นสิ่งที่มีค่าสูงยิ่ง เพราะเป็นการเชิดชูความดีและคนดี
ย่อมเป็นทางดำรงโลกาให้เจริญมั่นคง ดำรงอยู่ในสันติสุขตลอดไป

การบูชาพระสาวกสงฆ์ จึงมีประโยชน์ใหญ่ และเป็นสิ่งที่ชาวพุทธควรทำเป็นกิจ
ประจำ พ่อก็เป็นอาตุเหมายบุคคลของลูก เป็นผู้ที่ถูกควรบูชาด้วยการบูชาอย่างสูง เพราะพ่อ
เป็นผู้อบรมสั่งสอนให้ลูกทำความดีทุกอย่างจนเต็มความสามารถ และพ่อจำนวนมากได้พยายาม
ทำตนให้เป็นตัวอย่างในทางดีงามสำหรับลูกทุกคน

การบูชาพ่อมีอันสืบประเสริฐยิ่งประการหนึ่ง เพราะนอกจากจะนำความภาค
ภูมิใจมาให้ลูกแล้ว ยังเป็นความสดชื่นสำหรับพ่อ และเป็นเครื่องให้มน้ำใจโลกาให้อยู่ในวิถีทางที่
ถูกต้องให้มน้ำใจสังคมให้สมบูรณ์อีกส่วนหนึ่งด้วย

การบูชาพ่อ ทำได้ด้วยการแสดงความเคารพนอบแสดงความใกล้ชิด เอาอก
เอาใจปฏิบัติรับใช้ ด้วยความเสียสละเชิดชูพ่อไว้ในฐานะเป็น "บุคคลสำคัญยิ่ง" เทหือสามัญชน
ทั้งหลาย ยิ่งกว่าแม่สามี ภรรยาและลูกของตน โดยเข้าใจว่า ไม่มีใครให้ความแน่นอน จริงจัง
และความเสียสละเพื่อเราเท่าพ่อ (กับแม่) ของเราเลย

ความเสียสละเพื่อพ่อ (และแม่) เป็นความเสียสละที่มีค่าสูงยิ่ง ไม่ต่างอะไรกับ
ความเสียสละเพื่อประเทศชาติของตน

ความเสียสละเพื่อท่านเท่านั้น เป็นสัญลักษณ์แห่งการเชิดชูบูชาอันแท้จริงต่อท่าน

- ๘ -

อนึ่ง คนได้มีโอกาสมาสู่โลกนี้ และรู้จักโลกนี้ได้ ก็เพราะพ่อ ถ้าพ่อจะทอดทิ้งเสีย
เมื่อเป็นทารก ก็จะไม่มีโอกาสเช่นนั้นเลย และที่พ่ออีกเช่นเดียวกันที่ทำให้รู้จักชื่อเท็จจริงทุก
ประการของโลกจนสามารถต่อสู้กับโลกได้

เพราะฉะนั้น พ่อจึงเป็นผู้แสดงโลกแก่ลูก

- ๙ -

โดยฐานะของพ่อที่มีต่อลูกดังกล่าวมา พ่อกับลูกจึงแยกจากกันไม่ได้ ชีวิตพ่อกับ
ชีวิตลูก ย่อมประสมประสานกลมกลืนเป็นอันเดียวกันตลอดกาล ที่ใดมีลูก ที่นั่นต้องมีพ่อ

- ๑๐ -

ด้วยเหตุนี้ ลูกทุกคน ต้องไม่ห่างพ่อ ไม่ทิ้งพ่อ ไม่ลืมพ่อ ไม่ว่าจะตนและพ่อจะอยู่ใน
ในสถานะเช่นใดลูก พึงปฏิบัติบำรุงพ่อด้วยความกตัญญูตทเวที จากใจจริง พึงพินิจอดีตปัจจุบัน
และอนาคต ระหว่างตนกับพ่อไว้ในลักษณะการอย่างเดียวกันคือ นอบน้อมเป็นนอบอย่างใจ
ในปัจจุบันและอนาคตก็ต้องเป็นอย่างนั้นจึงจะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ชนที่แท้จริง

ภาคผนวก ข

สรุปผลการสัมภาษณ์

พระยทุทวารมณ (ทองย้อย กิตติทินโน)

๑. ครั้งที่ ๑ วันอาทิตย์ที่ ๒ กันยายน ๒๕๓๓

เวลา ๐๘.๔๔ น. รวม ๔๔ นาที

ครั้งที่ ๒ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๓

เวลา ๑๑.๓๐ น. - ๑๒.๔๔ น. รวม ๑ ชม. ๑๔ นาที

สถานที่ - วัดกวีตรารามราชวรวิหาร ต.ท่าหิน อ. เมือง จ. ลพบุรี

ครั้งอื่น ๆ หลายครั้งที่ไปกราบผู้มีสการท่านเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมให้เกิดความชัดเจน
ในทุกประเด็นที่สัมภาษณ์

๒. ความหมายของคำว่า "กตัญญูกตเวที"

ความกตัญญู หมายถึง ความรู้อุปการะที่คนอื่นทำแล้ว

ความกตเวที หมายถึง การตอบแทนอุปการะนั้น

คำว่า "อุปการะ" หมายถึง การช่วยเหลือกันด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือตั้งใจ
ช่วยจริง ๆ มิได้มุ่งหวังผลตอบแทนประการใด
ซึ่งจัดเป็น "ความดีที่สูงที่สุด" ของคนทั้งหลาย
เพราะทำให้คนและสังคมอยู่ได้ด้วยดี

๓. ความสำคัญของความกตัญญูกตเวที

ความกตัญญูเป็นเครื่องกำหนดความเป็นคนดี บุคคลใดถ้าไม่มีความกตัญญูกตเวที
ก็ไม่เชิดคนดีก็จะมีคุณภาพอื่น ๆ ก็ตาม

ความกตัญญูกตเวทีไม่มีในบุคคลใด การคบกับบุคคลนั้นจะไม่ได้ประโยชน์อะไร
เพราะคนไม่มีความกตัญญูกตเวทีจะไม่สิ่งดีใด ๆ ให้แก่ใครแม้แต่น้อย

ความกตัญญูกตเวทีทำให้คนเจริญก้าวหน้า คนดีเพราะมีความกตัญญูกตเวทีเป็น
โครงสร้าง

ความกตัญญูเพียงประการเดียว ถ้ารู้จริง ๆ เข้าใจคุณภาพข้อนี้เพียงข้อเดียวก็เพียงพอ เพราะคำว่า "อุบการช" หมายถึง การช่วยกัน หลวงพ่อถือว่าเป็นมนุษย์ที่สูงสุด ไม่มีอะไรจะประเสริฐเท่าการช่วยกัน แม้พระพุทธรูปเจ้าเองท่านยังได้รับสิ่งหลังการตรัสรู้แล้วประมาณ ๒๐ กว่าวันว่า "อภยาปฐม สุขโกลเก" การช่วยกันเป็นความสุขที่สุดในโลก

๔. ลักษณะของบุคคลที่แสดงออกถึงการมีความกตัญญูตเวที

มีลักษณะโดยสังเขป คือ

๑. เป็นคนดีตามหลักการของพระพุทธศาสนา
๒. มีสติปัญญาดี
๓. มีความเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองบนพื้นฐานความถูกต้อง ดีงาม
๔. มีความเสียสละ
๕. มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่
๖. มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตากรุณา
๗. สร้างสรรค์ความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่หมู่คณะ

ฯลฯ

๕. คุณสมบัติของผู้มีความกตัญญูตเวทีที่ควรเสริมสร้าง

สิ่งที่ควรเสริมสร้างเบื้องต้นมี ๒ ประการ คือ

๑. เสริมสร้างด้วยการอบรม บ่มนิสัยบุคคลทุกกลุ่ม มีคุณสมบัติตามข้อ ๔ ที่กล่าวมา
๒. เสริมสร้างให้เป็นบุคคลที่ไม่ลืมบุญคุณ อุบการคุณของบิดามารดา ครูอาจารย์ บ้านเกิด โรงเรียนที่เคยศึกษา วัดที่เคยบวชเรียน ตลอดจนรู้จักบุญคุณของสถาบันที่มีคุณ คือ ชชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และตอบแทนด้วยความจริงใจ สม่่าเสมอ

๖. ความสำคัญของการศึกษาเพื่อพัฒนาความกตัญญูต่อเวที

ก่อนอื่นเราต้องตั้งหลักให้ได้ว่าก่อนว่า การศึกษากับการศาสนาเป็นเรื่องเดียวกัน คือเป็นเรื่องที่คนให้มีสภาพเป็นคนที่มีสมบูรณ์ด้วยกัน การศึกษาเป็นวิธีการที่คน ส่วนการศาสนาเป็นหลักการพัฒนา

งานการศึกษาถ้าทางพระศาสนา จะทำให้ขาดหลักที่มุ่งหมาย เพราะการศึกษามีความมุ่งหมายเพื่อปลูกฝังคุณภาพที่สำคัญ ถ้าปลูกฝังคุณภาพได้ วิชาการทั้งหลายก็จะเจริญงอกงาม การศึกษาก็จะเจริญงอกงาม การศึกษาก็ช่วยคนได้ ถ้าปลูกฝังคุณภาพไม่ได้ วิชาการก็เกิดได้ยาก การศึกษาก็ช่วยคนไม่ได้ การศึกษาที่ยึดศาสนาเป็นหลักจะทำให้คนมีทั้งความรู้ ความฉลาด และความสามารถในการแก้ปัญหาชีวิตได้ ต้องเป็นการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายที่ดีงาม เพราะศีลธรรมเท่านั้นที่เป็นพื้นฐานในการแก้ปัญหาทุกด้าน

การพัฒนาความกตัญญูต่อเวที ซึ่งเป็นหลักในพระศาสนา จึงขาดการศึกษาไม่ได้ เมื่อเราต้องการพัฒนาความกตัญญูต่อเวทีในทางเดียวที่จะสำเร็จ คือใช้การศึกษาเป็นวิธีการที่สำคัญ

๗. ธรรมข้อใดบ้างที่เป็นปัจจัยหล่อหลอมเยาวชน หรือบุคคลให้เกิดความกตัญญูต่อเวที

สติ ปัญญา สังขย เมตตา สามัคคี อดทนอดกลั้นและวิริยะอุตสาหะ เป็นต้น ซึ่งธรรมเหล่านี้จะประกาศอยู่ในที่ต่าง ๆ และที่เป็นส่วนประกอบของข้อธรรมอื่น เช่น มารวาสธรรม สาธุธรรม ธรรมที่เหวดยอมรับว่าเป็นทางแห่งความดี ทางแห่งความปกติสุข ภูมิธรรมแห่งมนุษยชน เป็นต้น

ความหมายของข้อความ ที่ช่วยเสริมสร้างความกตัญญูต่อเวที

๗.๑ สติ หมายถึง ความระลึกได้ จำได้ นึกได้ ความไม่เพเลอเรือ การควบคุมใจไว้กับจิต หรือคุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้องตลอดเวลา

๗.๒ ปัญญา หมายถึง ความพอใจ ความชอบใจ ความยินดี ความดีของการ ความรักใคร่ในสิ่งนั้น ความรักงาน

รักดี ประราภนาดี

เขารักเรา เขาทักสอนเรา

ความหวังดี ความปรารถนาดี ความกตัญญูทศเทวี จะเกิดตามมา

ถ้ารัก จะมีการไปเยี่ยมบ่อย ไปดูแลช่วยเหลือบ่อย

เป็นความมุ่งมั่น เป็นอุทิศกำลัง

เสริมให้แรงขึ้น อันเป็นงานทางหนึ่งนำไปสู่ความเป็นผู้มีความกตัญญูทศเทวี

๗.๓ สัจจะ คือ ความจริงใจ คือ จริงใจ บริสุทธิ์ใจ ได้แก่ ซื่อสัตย์ จริงวาจา

สัจจะ คือศูนย์แห่งความสำเร็จ

คุณภาพของคนอยู่ที่ความซื่อสัตย์

สัจจะ หเว สาธู ตร รसान ความสัตย์เท่านั้นที่ประเสริฐกว่าการทั้งหลาย

คนไม่มีคือความสัตย์เป็นคนไม่มีรส ไม่สามารถที่จะอยู่กับใครได้ รสแห่งความ

เป็นคน มี ๔ ประการ คือ

๑. ความซื่อตรงต่อหน้าที่อันเป็นยอดความดีของคนทั้งหลาย

๒. ความจริงใจต่อคนทั่วไป ซึ่งเริ่มที่ตนเองก่อน

๓. ความจงรักภักดีต่อผู้ใหญ่ เช่น ผู้บังคับบัญชาของตน

๔. ความกตัญญูทศเทวีต่อบุคคล สถานที่ และเป็นที่มีอุปการคุณต่อตน

ต่อคนที่เกี่ยวข้องกับคน หรือแก่คนทั่ว ๆ ไป

ความซื่อสัตย์ซึ่งมีลักษณะดังกล่าวนั้น คือ จุดเริ่มต้นแห่งความดีที่ปรารถนา

๗.๔ เมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาให้เขามีความสุข แม้ไม่ตรีจิต

คิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขที่หน้า เป็นสายใยของดีล ความปรารถนาดี

ความหวังดีทั้งแก่มนุษย์และสัตว์ ซึ่งแสดงออกทางแวตาสีหน้า และคิด

ช่วยเหลือเขา

- ความปรารถนาดีต่อกัน เป็นเครื่องยับยั้งปัญหา

- การทำให้ดีที่สุดในสังคมนมนุษย์ คือ การทำให้เกียรติ กับเกียรติ ไม่มีอะไร
จะประหัตประหารกันเท่ากับการให้เกียรติแก่กัน ให้เกียรติต่อกัน ทำให้จำได้
ตลอดเวลา สนิมได้ยาก เราอยู่ด้วยกัน ด้วยการให้เกียรติให้เกียรติแก่กัน
เป็นการอยู่ที่สบายที่สุด

- เมตตาเป็นวิญญานแห่งความเป็นคน เพราะคนเราเกิดมาเพื่อช่วยกัน อยู่เพื่อช่วยกัน เราจึงมีความร่วมมือเป็นสุขด้วยกัน

๗.๔ สามัคคี หมายถึงการมีความคิด ถึงประโยชน์ของหมู่คณะ ซึ่งเป็นประโยชน์ใหญ่ร่วมกันใช้ประโยชน์ของหมู่คณะเป็นจุดรวมกัน

- ความสามัคคี ย่อมเกิดจาก

๑. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน
๒. พุดจาถ์อ่อนหวานต่อกัน
๓. ช่วยเหลือกันในยามยาก
๔. วางตนเสมอกัน ในความเป็นอยู่
๕. ไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน
๖. ไม่ถือความขัดแย้งกันทางความคิดเป็นเรื่องสำคัญ
๗. ไม่ต่อสู้เอาแพ้เอาชนะกัน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะชนะเขาก็

ก็จะได้รับการจองเวรแพ้เขาก็ซ้ำใจ ไม่แพ้ ไม่ชนะใคร สงบ สบาย การชนะที่มีคุณค่าคือ การชนะตัวเองไม่พ่นวาทะประการใด

๘. ถ้อยประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ความสามัคคี	เป็นหัวใจของวัฒนธรรมไทย
สามัคคี	สาม + อัคค บวก ปัจจัย
สาม - สม	แปลว่า "เสมอกัน" "เหมือนกัน" "อย่างเดียวกัน"
อัคค	หมายถึง "จิตอันเลิศ" คือ "จิตที่คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม"
ปัจจัย	แปลว่า "มี"

สามัคคี จึงหมายถึง ความมีจิตคิดถึงประโยชน์ร่วม รวมด้วยกัน จึงนำไปสู่

- การช่วยกันทำ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เรียกว่า การสามัคคี
- การช่วยกันคิด เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็น จิตสามัคคี

สุชา สงมสุส สามัคคี - ความสามัคคีของหมู่คณะทำให้สุขสบายด้วยกัน
สหเพศ สงมรณาน
สามัคคี ทฤติสาธิกา - ความสามัคคีของคนทั้งหลาย ที่อยู่กันเป็น
หมู่คณะสร้างความเจริญสำเร็จได้

- ๗.๖ อัตถัญญา - ความเป็นผู้รู้จักตน เช่น รู้จักเรามีความรู้ ความถนัด
คุณภาพ ความสามารถ และฐานะแค่ไหน เพียงใด และประพฤติปฏิบัติ
ให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดผลดี รู้จักการะ ฐานะ จะหาได้แค่ไหนถึงจะ
พอเหมาะพอดี รู้จักที่สูงที่ต่ำสัมมาคารวะ
- ความเคารพ
 - กตัญญู เมื่อรู้คุณ เห็นคุณสิ่งนั้น
- ๗.๗ อัมมวิจยช - ความเป็นธรรม ความสอดคล้องสืบค้นธรรมะ
- คนจะมีความกตัญญู ต้องมีธรรม
- เราควรแสดงออกถึงความกตัญญู

๘. วิธีการที่ท่านใช้ในการปลูกฝังและเสริมสร้างความกตัญญูทวดเวที่มีอะไรบ้าง

หลวงพ่อดำเนินการอย่างนี้

๑. การทำตัวให้เป็นตัวอย่าง บิดา มารดา ผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ต้องสร้างศรัทธา
ให้เกิดกับเด็กประชาชน ซึ่งธรรม ๒ ตัวที่จะทำให้เกิดศรัทธาต่อเราได้ คือ สัจจะ
และเมตตาเราต้องพูดแต่สิ่งที่เราทำได้ และหาตามที่เราพูด
๒. ใช้วิธีการทางการศึกษา สร้างจิตใจให้เห็นคุณค่า เป็นคนดีต่อบิดามารดา
ครูอาจารย์แล้วจึงมอบผลของความรักไปยัง บ้านเกิด โรงเรียนที่เคยศึกษา วัดที่เคย
บวชเรียน ตลอดจนชนสถาบันที่สำคัญ และมีคุณของชาติโดย คือ ชาติ ศาสนา และ
พระมหากษัตริย์ จะโดยการอบรมสั่งสอน เป็นหนังสือเผยแพร่ หรืออบรมคนที่ทำหน้าที่
สอนไปยังผลต่อ ได้แก่พระสงฆ์ ครู - อาจารย์

๙. วัตถุประสงค์ที่ตั้งโรงเรียนวินิตศึกษา มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙

วัตถุประสงค์ที่หลวงพ่อตั้งโรงเรียนวินิตศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๘๙ นั้น มี ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อแสวงหาสาระสำหรับชีวิตของตนเอง (เดิมคิดจะลาสิกขาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔)
 ๒. เพื่อหาทางพระศาสนาให้มีคุณภาพแก่ประชาชน เพราะการศึกษากับศาสนาเป็นเรื่องเดียวกัน ถ้าขาดควบคู่กันจะเกิดผลดีด้วยกัน
 ๓. เพื่อให้วัดกวีธรรมาราม สถาปนาเป็นวัดนพพุทธศาสนาในเมืองไทยตามสมัยโบราณ
 ๔. เพื่อรักษาหน้าที่ของพระภิกษุในเมืองไทยสมัยโบราณไว้
 ๕. เพื่อรักษาระบบการศึกษาของเมืองไทยสมัยโบราณซึ่งมีความสมบูรณ์จริงไว้
- รายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์เหล่านี้ หลวงพ่อได้เขียนไว้ในที่หลายแห่ง

๑๐. ชื่อของโรงเรียน "วินิตศึกษา" มีความหมายที่เกี่ยวเนื่องกับการศึกษาเพื่อพัฒนาความกตัญญูตทเวทหรือไม่ อย่างไร

การตั้งชื่อโรงเรียน เดิมมีผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการประสงค์จะให้ใช้ชื่อตามนามของหลวงพ่อ ซึ่งส่วนใหญ่มักปฏิบัติกัน แต่เจตนาของหลวงพ่อในการตั้งโรงเรียนมิได้ประสงค์เพื่อตนเอง แต่ประการใด จึงตั้งชื่อโรงเรียนว่า "วินิตศึกษา" ซึ่งหมายความว่า "โรงเรียนที่ให้การศึกษาดโดยมุ่งสร้างศีลธรรม อันมีวินัยเป็นเบื้องต้น เป็นสำคัญ เพราะระบบการศึกษาของคนไทยแต่เดิมมาได้รับพระพุทธศาสนาเป็นหลักการนั้นมีศีลธรรมนำหน้า มีวิชาตามหลัง ซึ่งย่อมจะเป็นกำลังพัฒนาชีวิตที่ได้ผล โรงเรียนวินิตศึกษา จึงมุ่งสร้าง

๑. วินัย
๒. กิจนิสัย
๓. ลักษณะนิสัย

ให้เป็นกรบวนกรแห่งศีลธรรม เพื่อทำ ๑. วิชา ๒. หน้าที่ ๓. การงาน ๔. ธุรกิจ และไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ คือ

๑. ความสงบเรียบร้อย
๒. ความเจริญงอกงาม
๓. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

วินัย คือ เครื่องกำหนดไปสู่ความถูกต้องซึ่งมีปัจจัยประกอบ ๓ ประการคือ

๑. ระเบียบข้อบังคับ
๒. มารยาท
๓. ประเพณี

ระเบียบที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ คือ การช่วยกัน

ประเพณีที่สำคัญของคน ก็คือ ความรู้จักเด็กรู้จักผู้ใหญ่

ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงอันเป็นชื่อของวินัยศึกษาก็คือ ความกตัญญูตเวทีเป็นสำคัญ
นั่นเอง

๑๑. เป้าหมายสำคัญในการหล่อหลอมนักเรียนโรงเรียนวินัยศึกษา คือ อะไร

หลวงพ่อสอนทุกอย่าง สรุปลแล้วส่วนทำให้เด็กวินัยศึกษากลายเป็นคนมีความ
กตัญญูตเวทีมีพุทธดำรัสบทหนึ่งคือ "คนไม่มีความกตัญญูตเวทีเหมือนไม้ผุ ๑ ชื่ออะไร
ไม่ได้เลย ไม่มีคุณภาพอะไร" แสดงว่าคุณภาพของคนอยู่ที่ความกตัญญูตเวทีอีกบทหนึ่ง
คือ "คนดีต้องมีความกตัญญู คนไม่มีความกตัญญูเป็นคนดีไม่ได้"

คนดีของพระพุทธเจ้า หมายถึง คนที่ช่วยเขาโดยไม่ได้ปรารถนาสิ่งตอบแทน

คนที่รู้ความดีที่คนอื่นทำเป็นผู้เจริญทุกด้าน รู้จักความดีที่คนอื่นทำไว้ให้แก้ตัว เจริญ
ทุกด้านไม่ว่าด้านใด

ผู้ใดจำได้ซึ่งประโยชน์และความดีที่คนอื่นทำไว้ให้ครั้งก่อน ผู้นั้นเจริญด้วยประโยชน์
ทุกอย่าง

เราดูทั่วไป ชีวิตคนที่มีความกตัญญูตเวที เจริญจริง ๆ เป็นคนดีจริงๆ เราดูได้มี
มากมายหลายคนเป็นตัวอย่าง

สรุปลแล้ว ตลอดชีวิต หลวงพ่อมุ่งเน้นที่จะสอนคนให้มีความกตัญญูตเวที ตั้งใจอย่างนั้น
และตลอดเวลาที่อบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ ประชาชน จะเน้นมากเรื่องนี้

สังจธรรมของคนเราที่พระพุทธรูปศาสนาถือเป็นสังจธรรม ก็มี

๑. หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่
๒. ความซื่อตรง ความจริงใจ
๓. ความกตัญญูตเวที
๔. ความสวามิภักดิ์

โดยมีความกตัญญูตเวที ก็ย่อมมีทุกอย่างได้

๑๒. ปรัชญาของโรงเรียนวิจิตรศึกษาที่ว่า "อภยาปัทม สุขโลก" มีความหมายเกี่ยวข้องกับ
การศึกษาเพื่อความกตัญญูตเวทีหรือไม่ อย่างไร?

ภายหลังที่พระสังฆมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ประมาณ ๒๐ วัน พระองค์ทรงมีพุทธ
อุทานว่า "อภยาปัทม สุขโลก" หมายถึง การช่วยเหลือกันเป็นสุขที่สุดในโลก
ซึ่งหมายความว่า "โลกมนุษย์สบาย เพราะมนุษย์ช่วยกัน ถ้ามนุษย์ไม่ช่วยกัน โลกมนุษย์
ก็อยู่ไม่ได้"

โรงเรียนเป็นสถานที่สร้าง "แนวคิดเพื่อชีวิตที่ถูกต้อง"

"ชะตาชีวิตเกิดจากความคิดของตนเอง" เป็นคติชีวิตที่หลวงพ่อกำหนดขึ้นตามหลักแห่ง
สังจธรรมนานมาแล้ว

โดยเหตุผลดังกล่าว โรงเรียนวิจิตรศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนการกุศลของวัด จึงได้กราบ
ัญญุ เชิญพุทธอุทานขึ้นมากำหนดเป็นปรัชญาชีวิตประจำโรงเรียน เพื่อเป็นสูกาธิตประจำ
โรงเรียนเป็นเครื่องสร้าง ความคิดของครู และนักเรียนให้เกิดใน

"เราเกิดมาเพื่อช่วยกัน"

"เราสร้างตัวเองเพื่อสร้างพวก"

"มีพวกเราอยู่ได้ ชาดพวกเราอยู่ไม่ได้" เพราะหน้าที่เป็นเครื่องกำหนดความเกี่ยวข้อง
รหว่างบุคคล" และ "กำหนดความเป็นคน"

หน้าที่ถือเป็นเรื่องที่จำเป็นต่อหาก ถ้าไม่ทำจะเกิดความเสียหาย

หน้าที่คนมี ๒ อย่าง คือ

๑. หน้าที่โดยกำเนิด ได้แก่

๑.๑ หน้าที่ผู้ใหญ่ ที่สำคัญคือ

หน้าที่บิดา มารดา

หน้าที่ครูบาอาจารย์

หน้าที่ผู้ปกครอง ผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่อุปการะ ผู้ห้อยมือคอยการอุปการะ โดยเฉพาะคือ ลูกศิษย์ ผู้ใต้บังคับบัญชา ด้วยเมตตา รักใคร่ ห่วงใย สงสาร ใจให้เกียรติ ให้เกื้อ

๑.๒ หน้าที่ผู้ห้อย ที่สำคัญ คือ

หน้าที่ลูก

หน้าที่ศิษย์

หน้าที่ผู้ใต้บังคับบัญชา มีหน้าที่เคารพ เชื่อฟัง ให้ความสำคัญต่อผู้ใหญ่ โดยเฉพาะ บิดา มารดา ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง ผู้บังคับบัญชา ด้วยความเลื่อมใส ด้วยความรู้ กตัญญู และความรักกตดี

๑.๓ หน้าที่ผู้เสมอกัน ที่เป็นสำคัญ คือ

หน้าที่ญาติ

หน้าที่มิตร

หน้าที่สหายน มีหน้าที่สงเคราะห์อีกฝ่ายหนึ่งด้วยความซื่อตรง จริงใจ โดยเห็นคุณค่าของกันและกัน เพราะ ญาติ มิตร สหาย ก็เหมือนมือซ้ายที่คอยช่วยมือขวา

๒. หน้าที่โดยตำแหน่ง หมายถึง หน้าที่ที่เกิดเพราะตำแหน่งที่ได้รับแต่งตั้ง

การตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบเป็น "หลักแห่งการช่วยกัน"

ที่ถูกต้องอย่างแท้จริง

วิชาการช่วยกันที่สำคัญคือ

๑. ใจของกินของใช้ที่เขาขาดแคลน หรือที่สมควรให้ในลักษณะเอื้อเพื่อ

เพื่อแผ่ ตามคติธรรมที่ว่า "เนกาสิ ภาเต สุขิ" กินคนเดียวไม่สบาย เพราะไม่อร่อย

หรือที่โบราณท่านว่า "กินบ้าง ใจบ้าง แบ่งกันบ้าง ทำบุญบ้าง "

๒. ช่วยทำประโยชน์ต่อกัน เขากำลังทำอะไร ถ้าพอจะช่วยทำได้ช่วยกันที่มีสุข มีทุกข์มีเรื่องร้ายดีอะไรเกิดขึ้น เช่น เวลาป่วยไข้ ตาย เจ็บชอนชวย ไม่ต้องรอกการบอกกล่าว หรือการขอเรื่องประการใด ตามคติชีวิตไทย "เห็นหน้ากันเมื่อยามยาก" ให้ความเสมอต้นเสมอปลาย "คงเส้นคงวา" ต่อกัน

กล่าวโดยสรุป คนที่เห็นแก่ตน มองไม่เห็นใคร ก็จะไม่มีการมองเห็น จะอยู่ไม่ได้ จะไปไม่รอดเป็นแน่

คนที่ถูกลาภยศ อำนาจ วาสนาเข้าครอบงำจิตใจ ไม่ช้าก็จะรอดวายเพราะลาภยศ อำนาจ วาสนานั้นเอง

คนที่เห็นสิ่งอื่นสำคัญกว่าตน ก็จะเห็นเอง "ช่วยกันดีกว่า" ไม่มีปัญหาอะไรแน่ เพราะฉะนั้น "การช่วยกันด้วยความจริงใจ" จะไม่มีปัญหาอะไร จะมีแต่ความชื่นใจด้วยกันทุกฝ่ายตลอดเวลา

กล่าวโดยรวม ปรัชญา (ชีวิต) ทางการศึกษาของโรงเรียนวินิตศึกษา เกี่ยวข้องกับความกตัญญูตเวที ตามที่หลวงพ่อกล่ำมานั้นเอง

คำสัมภาษณ์

พระพุทธรูป (ทองน้อย กิตติพิโน)

เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาความกตัญญูแก่เวที

อานวย: หลังจากสอบเปรียญ ๔ ได้แล้วหลวงพ่อก็เรียนภาษาบาลีต่อเรื่อยมา

พระพุทธรูป: ๑๕ เรียนบาลีเรื่อยมาโดยลำดับ จนกระทั่งสอบประโยค ๘ ได้

พ.ศ. ๒๔๗๔ พ.ศ. ๒๔๗๕ เตรียมตัวจะสอบประโยค ๙ เตรียมพร้อม

แต่เพราะเราตุนหนังสือมากไป ใกล้เคียงสอบอีก ๒ วันก็ไม่สบายมากเป็นไข้สูง

หมอก็เลยห้ามไม่ให้สอบ พอถึง ๒๔๗๖ สมเด็จพ่อสมเด็จพระอุปัชฌาย์

ท่านกำลั้งบริหารกิจการคณะสงฆ์มณฑลอยุธยา จังหวัดลพบุรี ขึ้นกับ

มณฑลอยุธยา ท่านต้องการส่งเสริมการศึกษา ท่านก็เลยเรียกหลวงพ่อกับ

บอกว่า เอ็งกลับไปบ้านเถอะ ไปจัดการศึกษาที่บ้าน เราก็ถึงท่านว่า

เกล้าๆ อยากรู้ประโยค ๙ ยังสอบไม่ได้ ท่านบอกว่า เท่านี้ก็พอแล้ว

ประโยค ๘ นะ ไปทำงานดีกว่า ประโยค ๙ ไม่สำคัญเท่าการทำงาน

หลวงพ่อก็เลยต้องเดินทางกลับลพบุรี

อานวย: หลังจากทั้งหมดคนที่จะให้หลวงพ่อดูเห็นหลวงพ่อดูเห็นมาอยู่ลพบุรี มาช่วยงานการศึกษา

หลวงพ่อก็รับเลขหรือครับ

พระพุทธรูป: เราก็ยินดีรับเลข เราไม่ได้โต้แย้งอะไร เมื่อท่านบอกว่าพอแล้ว ๘ ประโยค

ไปทำงานดีกว่าได้ประโยค ๘

อานวย: หลวงพ่อก็ได้มีจดหมายมาปรึกษาเกี่ยวกับเรื่อง รอยแม่ หรือเปส่า

พระพุทธรูป: เปส่าเลย

อานวย: เป็นการตัดสินใจด้วยตนเอง

พระพุทธรูป: ๑๕ ๑๕ ก็เป็นคล้าย ๆ กับตัวเองสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นประกาศิต ที่เรา

ต้องปฏิบัติตาม เมื่อท่านไว้วางใจเรา เราก็จำเป็นต้องปฏิบัติตามคำไว้วางใจ

ของท่าน

อานวย: สภาพวัดพรหมมาสเตอร์เป็นอย่างไรบ้าง

พระพุทธรูป: สภาพของวัดโถมมาก หลวงพ่อมาอยู่วัดพรหมมาสเตอร์ ต้องจัดการทั้งกิจพระ
ศาสนาของพระ ทั้งกิจพระศาสนาของชาวบ้าน ทั้งการสอนนักเรียน ทั้งการสอนบาลี
หลวงพ่อดีสอนนักเรียนและบาลีตลอดวันเลย นักเรียนตรี โท เอก นี้ สอนกลางวัน
บาลีสอนกลางคืน

อานวย: มี พระภิกษุ - สามเณร จากวัดอื่นไปร่วมด้วยใช่ไหม

พระพุทธรูป: มีน้อยเต็มที่แล้ว สำนักเรียนบาลีฝ่ายมหานิกายก็ดูจะมีเพียงที่วัดเสาชิง
ก็ไม่ใช่เป็นสำเป็นส่นอะไรหรอก ขณะนั้นครูผู้สอนก็เป็นมหาเปรียญแค่ ๓ ประโยค
๔ ประโยค

อานวย: พอหลวงพ่อกับมาอยู่วัดพรหมมาสเตอร์ก็เริ่มจัดการศึกษาเป็นเรื่องเป็นราวเลย

พระพุทธรูป: เป็นเรื่องสำคัญทีเดียว จัดการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ เรื่องการก่อสร้างนั้น
เราไม่ได้นึกถึงและไม่ได้ห่วงใย

อานวย: นอกจากที่หลวงพ่อกับมีหน้าที่สั่งสอนพระภิกษุสามเณรแล้ว หลวงพ่อก็เริ่มมีชีวิตของการ
เป็นครูที่เริ่มสั่งสอนนักเรียน ตั้งแต่เมื่อใด และที่ไหนเป็นแห่งแรก

พระพุทธรูป: เริ่มเป็นครูสอนหนังสือนักเรียนก็เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ในสมัยที่โรงเรียน
ประจำจังหวัด ซึ่งเรียกว่าโรงเรียนพรหมนารายณ์ ตั้งอยู่ที่โรงเรียนช่างไม้ โดย
ทางศึกษาธิการจังหวัด ต้องการจะปรับปรุงศีลธรรมครูและนักเรียนเป็นการใหญ่
สอนต่อเนื่องกันมาจนกระทั่งโรงเรียนประจำจังหวัดย้ายจากโรงเรียนพรหมนารายณ์
ไปตั้งอยู่ที่โรงเรียนพิบูลวิทยาลัยปัจจุบันนี้ ก็สอนเป็นประจำตลอดมา ในด้านการพัฒนา
การศึกษา เราก็จัดตั้งโรงเรียนนักเรียน โรงเรียนบาลี โรงเรียนธรรมศึกษา
โรงเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ จากนั้นได้ตั้งโรงเรียนวินิตศึกษา และก็มีโรงเรียน
พระสงฆ์มาธิการ โรงเรียนอบรมอุปชฌาย์ต่อเนื่องกันมา ตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับ
จากคณะสงฆ์

อานวย: ที่หลวงพ่อกับไปสอนนักเรียนอยู่ที่โรงเรียนประจำจังหวัด ช่างไม้ก็ดี พรหมนารายณ์ก็ดี
หรือที่พิบูลวิทยาลัยนั้นแรกเริ่มสอนวิชาศีลธรรมอย่างเดียว

พระพุทธรูป: ใช่ สอนวิชาศีลธรรม แต่ที่วิทยาลัยครูเขาให้สอนภาษาไทยด้วย โดยเฉพาะ
วิชาเรียงความ ซึ่งเขาพอใจกันมาก

พระพุทธรูป: ครูที่ทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนและข้าราชการ ทหาร ตำรวจ แต่ก่อนเขามีตำแหน่งเรียกว่า อนุศาสนาจารย์ ประจำจังหวัดลพบุรี หลวงพ่อเป็นองค์แรกที่ได้รับแต่งตั้งเป็นอนุศาสนาจารย์ประจำจังหวัดลพบุรี

อานวย: แต่ก่อนหน้านี้ไม่มีเลยใช่ไหมครับ

พระพุทธรูป: ก่อนหน้านี้หน่วยทหารก็ยังไม่ใช่อนุศาสนาจารย์ประจำจังหวัดแต่มาตั้งหลวงพ่อบริรักษ์เป็นอนุศาสนาจารย์ประจำจังหวัด กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้แต่งตั้ง ไม่ใช่ทหารแต่งตั้ง แล้วเขาก็ทำหน้าที่ทุกหน่วยการสนองบรมชั้ราชการทุกหน่วยเป็นประจำเดือนทุกเดือน ๆ ละ ๑ ครั้ง

อานวย: แล้วโรงเรียนวิจิตรศึกษามาก่อนตั้งขึ้นตั้งแต่เมื่อไรครับ

พระพุทธรูป: ตั้งโรงเรียนวิจิตรศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ การตั้งโรงเรียนวิจิตรศึกษาเกิดขึ้นด้วยเหตุผลหลายประการด้วยกัน

ประการที่ ๑ เกิดจากหลวงพ่อดำใจจะไม่ลาสิกขา จะใช้ชีวิตทางพระศาสนา เราจำเป็นต้องหางานทำถ้าเราไม่ทำงานเป็นกุศล เป็นประจำทำแล้ว จะรู้สึกว่าการชีวิตจะไม่มีความสุข เราต้องการสอนหนังสือ หน้าที่ของครูนี้เป็นงานที่ดีที่สุด

ประการที่ ๒ ต้องการจะอุปการะ: เด็กที่ไม่มีที่เรียน ในขณะนั้นลพบุรีเรามีแต่โรงเรียนประจำจังหวัดเด็กก็เข้าโรงเรียนกันได้ปีละไม่มากนักที่วัดนี้มาเด็กมาอาศัยอยู่เป็นสิบ ๆ เด็กตกค้างอยู่มากเราก็เลยส่งสารเด็ก ก็พยายามจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาเพื่ออุปการะเด็กพวกนี้

ประการที่ ๓ เพื่ออุปการะลูกศิษย์ที่เขาอยากจะมีชีวิตเป็นครูโรงเรียนราษฎร์ให้ได้มีงานทำ เราตั้งโรงเรียนขึ้นเพื่อลูกศิษย์ได้มีงานทำ

ประการที่ ๔ ขณะนั้นต้องรับหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์เป็นการเผยแผ่จังหวัด มีหน้าที่จะต้องเดินทางไปเผยแผ่พระศาสนาแก่ประชาชนในที่ทั่วไปในจังหวัดนี้ เราไม่สามารถเดินทางไปไหนได้ เพราะเหตุว่าการทักหน้าที่ การฟังคำบรรยายธรรมะนั้น พระจะไปจัดเองไม่ได้ หากว่ามาราวาสหรือบ้านเมืองเขาไม่จัด ก็คิดว่าจะเผยแผ่แก่เด็กเรียนการปกครองนักเรียนนี้เป็นหลักสำคัญ เราก็เลยตั้งโรงเรียนนี้ขึ้นมา ซึ่งก็ปรากฏว่าได้ผล เพราะนักเรียนส่วนมากเจริญด้วยคุณธรรมโดยเฉพาอย่างยิ่ง

ความกตัญญูตเวที จนพูดกันทั่วไปว่า นักเรียนที่รักโรงเรียน รักครูนี้ วิถีดศึกษา
เขาเป็นเลิศ จากการที่เราอบรมบ่มนิสัยอย่างต่อเนื่องและจริงจัง นอกจากเด็กแล้ว
ผู้ปกครองที่ไปมาหาสู่เรา มาเห็นชีวิตการงานของเราแล้ว ก็เกิดความพึงพอใจ เช่น
เขามาใกล้พระศาสนา ก็มีเป็นจำนวนมากไม่น้อย

ชื่อโรงเรียนคือ "วิถีดศึกษา" มีความหมายว่า โรงเรียนที่จัดการศึกษาโดย
ให้ความสำคัญต่อของระบบชีวิต นำไปสู่ความสำเร็จที่ประสงค์ โดยใช้คติธรรมประจำ
โรงเรียนว่า อพยาปชม สุข โลกเก ซึ่งเป็นพรขุททกษิต มีความหมายว่า "ความไม่
เบียดเบียนกัน เป็นสุขในโลก"

พรขุททวราฎณะ: ความสำเร็จของโรงเรียนนี้ก็คือ ดิษย์โรงเรียนนี้ออกไปแล้วเป็นผู้หลักผู้ใหญ่
ในวงการของสังคมมากคนด้วยกัน แต่ละคนก็มีลักษณะเป็นคนดีเป็นผู้หลักผู้ใหญ่
แล้วก็เคยไปมาหาสู่กับโรงเรียนกับสำนักของเราอยู่เป็นประจำ เป็นส่วนมากทีเดียว
โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลวงพ่อยิ่งแข็งแรงดิษย์ หลวงพ่อพาเด็กออกทัศนศึกษาเป็นประจำ
ทุกปี ไปด้วยตัวเอง คุมไปเองแม้การหาลูกเสือไปแรมคืนตามระเบียบของของลูกเสือ
หลวงพ่อก็ไปเองทุกครั้ง เดินไปกับเด็กไม่ว่าเด็กจะไปไหนเราก็ต้องเดินไปกับเด็ก
ตลอดเวลาเป็นเหตุให้เด็กรุ่นก่อน ๆ นี้ เข้าใจเจตนารมณ์ของหลวงพ่อดี เพราะฉนั้น
เมื่อคราวที่หลวงพ่อดำเนินไปผ่าตัดโรคมะเร็งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๑๔ อยู่ที่โรงพยาบาล
พระมงกุฎ ๔ ครั้ง ผ่าตัด ๔ ครั้ง ความเป็นครูด้วยเจตนารมณ์ที่สุจริตนี้เอง ช่วยหลวงพ่อดี
ลูกศิษย์ลูกหาวิ่งเต้นกันอย่างฟ้าเห็นใจ อย่างเอาจริงเอาจังตลอดเวลาที่เราป่วยอยู่
ในโรงพยาบาลเป็นเวลาหลาย ๆ เดือน

ซึ่งผลอันเป็นที่ประจักษ์ก็คือ นักเรียนมีความกตัญญูตเวทีดี มีความรักโรงเรียนดี
มีความสามัคคีกันดี ทั้งระหว่างที่ยังเป็นนักเรียนและออกจากโรงเรียนไปแล้วทำให้เกิด
ความรู้สึกว่าผลของการศึกษา เป็นที่น่าพอใจ เพราะความกตัญญูตเวที เป็นปัจจัยสำคัญ
ในการพัฒนาชีวิตและความสามัคคี เป็นเครื่องประจักษ์ับมหาสังคมาที่สำคัญ

อำนวยการ: ในปัจจุบันหลวงพ่อดำรงเห็นวัด เห็นโรงเรียนแล้วมีความรู้สึกอย่างไร

พรขุททวราฎณะ: ก็รู้สึกมีความสุขสบายใจที่เราใช้เวลาในชีวิตของเราได้เป็นประโยชน์พอสมควร
ทีเดียว

อานวย : ในการอบรมดูแลโรงเรียนวินิตศึกษาโดยทั่ว ๆ ไป หลวงพ่อมีหลักสำคัญอย่างไร

พระครูธรรมญาณ : มีหลักสำคัญให้เขารู้จักตัวเขาเองอย่างดีที่สุด รู้จักหน้าที่ รู้จักความเป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ และความยึดมั่นในความกตัญญูต่องาน ธรรมที่หลวงพ่อดำรงศรัทธามากคือ สังฆะ เมตตา สามัคคี จขพุดถึงธรรม ๓ ข้อนี้ อยู่เป็นประจำ ซื่อตรงต่อกัน ประองดองกัน แล้วจะอยู่ด้วยกันอย่างสบาย เราน่าจะนึกว่าทุกคนต้องการคนจริง ต้องการคนรัก ต้องการให้คนมาประองดองกัน เพราะฉะนั้น ความจริงใจ ความรัก ความประองดองกัน ดูเหมือนจะเป็นยอดปรากฏาของคนทุกคน ไม่มีใครต้องการคนไม่จริง ไม่มีใครต้องการคนเกลียด ไม่มีใครต้องการคนแตกแยก ทุกคนต้องการคนจริง ต้องการคนรัก ต้องการคนประองดอง หลวงพ่อเลยถือธรรม ๓ ข้อนี้ เป็นมนุษยธรรมเป็นแบบมนุษย์เลยทีเดียว แล้วพยายามสอนลูกศิษย์ลูกหาในเรื่องนี้อยู่เป็นประจำตลอดมา

อานวย : ผมเคยได้ยินได้ฟังจากลูกศิษย์ลูกหาหลาย ๆ คนบอกว่ามีผู้ที่จะอาราธนาหลวงพ่อไปอยู่ในกรุงเทพมหานคร เพื่อจะได้รับสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระหรืออะไรที่ครับ

พระครูธรรมญาณ : เคยมี แต่ก็ได้ตอบปฏิเสธทุกครั้ง แม้ถูกทาบทามก็ได้แจ้งความว่าไม่ขอไป เหตุผลที่หลวงพ่อบอกไม่ไปก็คือว่า ต้องการจะหาประโยชน์ให้แก่จังหวัดลพบุรีของเรา เพราะบ้านเกิดของเราอยู่ที่นั่น เราก็กินว่าเราเคยอยู่ เคยบวชเรียน กรุงเทพฯเราไม่ไป คนอื่น เขาก็หากันได้ แต่ลพบุรีนี้เราไม่อยู่ยังอาจจหาคนทาสาปากินยุคนิวส์แล้วหัวต่อ ก็เป็นได้

อานวย : หลวงพ่อครองเพศบรรพชิตมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ นับถึงปัจจุบันก็เป็นเวลาเกือบ ๖๔ ปี ตลอดชีวิตของการครองเพศบรรพชิตหลวงพ่อบอกเคยคิดจะสึกบ้างไหมครับ

พระครูธรรมญาณ : เคย เมื่อเป็นเปรียญ ๖ ประโยคแล้ว อายุ ๒๔ ก็จะไปสึกครั้งหนึ่งโดยที่เขาจะพาไปเป็นอนุศาสนาจารย์ที่กองทัพอเรือ พวกเขานำตำแหน่งไว้ให้แต่ว่าโยมพ่อขอร้องไว้ แล้วก็เลยคิดว่า ควรจะสนองการร้องขอโยมพ่อ ก็ไม่สึก มาบรรพชิต พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็ว่าจะสึกอีกครั้ง ในที่สุดโยมพ่อก็แสดงความประสงค์ไม่ยอมกาให้สึก เราก็เลยปฏิญาณต่อโยมพ่อว่าไม่สึก แล้วจึงเป็นเหตุให้ต้องคิดตั้ง โรงเรียนวินิตศึกษา นี้โดยนางานหา

อานวย : ไม่ทราบว่าจะส่งสุดท้าย หลวงพ่อมีอะไรจะสรุปบ้างครับ

พรหมทวารวชิรญาณ : ก็ไม่มีอะไรมาก นอกจากว่า ตั้งใจจะใช้เวลานานชีวิตที่เหลืออยู่ที่ไหนประโยชน์แก่ประชาชน แก่พระศาสนาและแก่ลูกศิษย์ลูกหาให้มากที่สุด ความปรารถนาของหลวงพ่อก็มีต่อลูกศิษย์ก็อยากเห็นทุกคนรักใคร่กลมเกลียวกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รักษาชีวิตแบบไทย ๆ ไว้ เพื่อเป็นสมบัติของคนไทยต่อไป มีความปรารถนาอย่างรุนแรงเวลานี้ อยู่อย่างไทยนี่ยากหรืออยู่กันอย่างง่าย ๆ อยู่กันอย่างเรียบง่าย ๆ ไม่เอาแพ้เอาชนะกัน ไม่ขัดแย้งอะไรกัน ไม่รุนแรงต่อกันซึ่งได้เคยพูดอยู่เสมอ นี่คือการตั้งใจอย่างแท้จริง หลวงพ่อเคยพูดมานาน ว่าไม่ไปไหน นอกจากอยู่วัดกวีศรี จนตายเท่านั้น

ภาคผนวก ค.

แบบวิเคราะห์งานเขียน คำบรรยาย และคำสอน

ของพระพุทธทวารญาณ

(ทองน้อย กิตติพิโน)

๑. ปีที่พิมพ์.....
๒. ชื่อเรื่อง.....
๓. วัน เดือน ปี ที่เขียน.....
๔. ลักษณะงาน คำบรรยาย
 คำสอน
 จดหมาย
 บทความ
 อื่น ๆ (ระบุ.....)
๕. กลุ่มเป้าหมาย พระสงฆ์ฆราวาส
 พระภิกษุ - สามเณร
 ครู - อาจารย์
 นักเรียน นักศึกษา
 ช่างราชการ
 ประชาชนทั่วไป
 เยาวชน
 อื่น ๆ (ระบุ.....)
๖. คำสอนด้านการกัลยาณมิตรแท้
 มี
 ไม่มี

ถ้ามีในเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

๖.๑ ความสำคัญของความมั่งคั่งทางเทคโนโลยี () มี คือ.....

.....
.....
.....

() ไม่มี

๖.๒ ความสำคัญของการศึกษาเพื่อพัฒนาความมั่งคั่งทางเทคโนโลยี () มี คือ

.....
.....
.....

() ไม่มี

๖.๓ ลักษณะของบุคคลที่แสดงออกถึงการมีความมั่งคั่งทางเทคโนโลยี () มี คือ

.....
.....
.....

() ไม่มี

๖.๔ คุณสมบัติของผู้มีความมั่งคั่งทางเทคโนโลยีที่ควรพัฒนา () มี คือ.....

.....
.....
.....

() ไม่มี

๖.๕ ธรรมที่ใช้ในการพัฒนาความมั่งคั่งทางเทคโนโลยี

() มี คือ () มรรวาสธรรม

() สาธุธรรม

() ธรรมที่เทวดายอมรับว่าเป็นทางแห่งความดี

- () ทางแห่งปกติสุข
- () ภูมิธรรมแห่งมนุษยชน
- () อื่น ๆ ระบุ ๑.....
- ๒.....
- ๓.....

() ไม่มี

๖.๖ ธรรมที่เป็นปัจจัยเสริมในการพัฒนาความกตัญญูต่อเวทีย

- () มี
- () สติ
- () จันทะ
- () สัจจะ
- () เมตตา
- () สามัคคี
- () ขัดตัญญูตา
- () อัมมวิจยะ
- () อื่น ๆ ระบุ ๑.....
- ๒.....
- ๓.....

() ไม่มี

๖.๗ วิธีการที่ใช้ในการพัฒนาความกตัญญูต่อเวทีย คือ.....

.....

.....

.....

๗. พุทธภาษิตที่ใช้อย่างยิ่งยวด

() มี คือ ๑.....

.....

๒.....

.....

๓.....

.....

() ไม่มี

๘. สุภาษิต/คำคม/คำพังเพย ที่ใช้อย่างยิ่งยวด

() มี คือ ๑.....

.....

๒.....

.....

() ไม่มี

แบบสัมภาษณ์

พระพุทธรูป (ทองย้อย กิตติหินโน)

๑. วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์
๒. เริ่มสัมภาษณ์เวลา สิ้นสุดการสัมภาษณ์เวลา
รวมเวลาสัมภาษณ์ทั้งสิ้น ชั่วโมง นาที
๓. ความหมายของคำว่า ความกตัญญูต่อเวที
.....
.....
.....
.....
๔. ความสำคัญของความกตัญญูต่อเวที
.....
.....
.....
.....
.....
๕. ลักษณะของบุคคลที่แสดงออกถึงการมีความกตัญญูต่อเวที
.....
.....
.....
.....
.....
๖. คุณสมบัติของผู้มีความกตัญญูต่อเวทีที่ความพึงพอใจ
.....
.....
.....
.....
.....

๗. ความสำคัญของการศึกษาเพื่อพัฒนาความกตัญญูต่อชาติ

.....

.....

.....

.....

.....

๘. ธรรมเนียมที่เป็นปัจจัยหล่อหลอมเยาวชน/บุคคล ให้พัฒนาความกตัญญูต่อชาติ

.....

.....

.....

.....

.....

๙. วิธีการที่ท่านใช้ในการพัฒนาความกตัญญูต่อชาติ

.....

.....

.....

.....

.....

๑๐. วัตถุประสงค์ที่ตั้งโรงเรียนวิถีดศึกษาขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๙

.....

.....

.....

.....

.....

๑๑. ชื่อโรงเรียน "วินาศศึกษา" มีความหมายเกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อความก้าวหน้าหรือไม่ อย่างไร.....

.....
.....
.....

๑๒. เป้าหมายสำคัญในการหล่อหลอมนักเรียนโรงเรียนวินาศศึกษาคืออะไร

.....
.....
.....
.....

๑๓. ปรัชญาของโรงเรียนวินาศศึกษาที่ว่า "เอกภาพบังชัย สุจริตโลก" มีความหมายเกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อความก้าวหน้าหรือไม่ อย่างไร.....

.....
.....
.....

๑๔. อื่น ๆ

๑๔.๑

.....
.....
.....

๑๔.๒

.....
.....
.....

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาความกตัญญูต่อเวที

ตามแนวคิดของพระพุทธรธรรมาน (ทองย้อย กิตติพิบูลย์)

๑. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... เกี่ยวข้องกับพระพุทธรธรรมาน
โดยเป็น.....
๒. วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์.....
๓. เริ่มสัมภาษณ์เวลา.....น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์เวลา.....น.
รวมเวลาสัมภาษณ์ทั้งสิ้น.....ชั่วโมง.....นาที
๔. พระพุทธรธรรมานได้ให้ความสำคัญของความกตัญญูต่อเวทีไว้อย่างไรบ้าง
.....
.....
.....
.....
.....
๕. พระพุทธรธรรมานได้เคยสอนเรื่องความกตัญญูต่อเวทีไว้อย่างไรบ้าง
.....
.....
.....
.....
๖. พระพุทธรธรรมานได้สอนให้แสดงความกตัญญูต่อเวทีต่อบุคคล/สถานที่/สถาบัน ใดบ้าง
และสอนให้แสดงความกตัญญูต่อเวทีอย่างไร
.....
.....
.....
.....
.....

๗. ธรรมที่พระพุทธรูปทรงใช้ในการปลุกฝังและให้หมายความกตัญญูตเวที คือ.....

.....
.....
.....
.....

๘. พุทธสมาธิที่พระพุทธรูปทรงใช้อย่างยิ่งประกอบการสอนเพื่อให้ความกตัญญูตเวที คืออะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

๙. วิธีการที่พระพุทธรูปทรงใช้ในการให้ความกตัญญูตเวทีคืออย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

๑๐. พระพุทธรูปทรงได้แสดงความกตัญญูตเวทีให้ปรากฏเป็นแบบอย่างอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

๑๑. พระพุทธรูปทรงได้ให้ความสำคัญของการศึกษาไว้อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

๑๒. พระพุทธธรรมได้ให้ความสำคัญและใช้การศึกษาเพื่อพัฒนาความถนัดของแต่ละ
ไว้อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

๑๓. อื่น ๆ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ลงชื่อ.....

(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ง.

ทำเนียบบุคคลที่สัมภาษณ์

ที่	ชื่อ นามสกุล	ความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธรูป	ตำแหน่งหน้าที่ อดีตถึงปัจจุบัน	หมายเหตุ
๑	นายรงค์ วงษ์ขันธุ์	ศิษย์	<ul style="list-style-type: none"> - ครูพิเศษสอนวิชา คณิตศาสตร์ ที่วัดศึกษา ตั้งแต่ปี ๒๔๘๙-๒๕๙๖ - รองอธิบดีกรมสามัญศึกษา - เลขาธิการคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ - รองปลัดกระทรวงศึกษา ธิการ - ปัจจุบัน เป็นผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดศึกษา 	ทำงานร่วมกับพระพุทธรูป โบราณ ใน ลักษณะต่าง ๆ มานานเกือบ ๕๐ ปี
๒	นายประยูร เกื้อกุล	ศิษย์	ครูสอนวิชาภาษาไทย ใน ร.ร. วัดศึกษา มา ไม่น้อยกว่า ๓๕ ปี	ศิษย์วัดกวีศราราม ซึ่งพระพุทธรูป เป็นเจ้า อาวาส
๓	นายประดับ จันทร์ทิพย์	ศิษย์	<ul style="list-style-type: none"> - สอนวิชาภาษาอังกฤษ ที่ ร.ร. วัดศึกษา มา ประมาณ ๒๐ ปีถึงปัจจุบัน - ปัจจุบัน เป็นเทศมนตรีฝ่าย การศึกษาเทศบาลเมือง ลพบุรี 	ประณีต รับใช้พระพุทธรูป มา อย่างใกล้ชิด เกือบ ๓๐ ปี

ที่	ชื่อ นามสกุล	ความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธรูป	ตำแหน่งหน้าที่ อดีตถึงปัจจุบัน	หมายเหตุ
๔	นายชูชาติ ลาวัลย์	ศิษย์	<ul style="list-style-type: none"> - สอนวิชาพลาหมัมย วิชาวิทยาศาสตร์ - เจ้าหน้าที่ฝ่ายการเงิน ของ ร.ร. วินิตศึกษา - ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการ โรงเรียนวินิตศึกษา 	ประณิบัติ รับใช้ พระพุทธรูป วรญาณ โดยใกล้ชิด มาตลอด เกือบ ๓๐ ปี
๕	นายสารัญ วงษา	ศิษย์	<ul style="list-style-type: none"> - เปรียญธรรม ๕ ประโยค - เลขานุการส่วนตัวพระ พุทธรูปและเจ้าคณะ จังหวัดลพบุรี - เมื่อลาสิกขาแล้วเป็นครู สอนวิชาภาษาไทย ใน ร.ร. วินิตศึกษาตลอดมา 	ทำงานรับใช้ ใกล้ชิดพระ พุทธรูป พิมพ์งานให้ พระพุทธรูป วรญาณมา ตลอด
๖	นายสมพงษ์ นิติกุล	ศิษย์	<ul style="list-style-type: none"> - ศิษย์เก่า ร.ร. วินิตศึกษา - กรรมการบริหารสมาคม ศิษย์กวีต-วินิตศึกษา - เจ้าของและผู้จัดการ ร้าน"พลอย" วัตถุประสงค์ 	สนับสนุนช่วย เหลือกิจการ ของร.ร. วินิตศึกษา ตลอดมา

ที่	ชื่อ นามสกุล	ความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธธรรมาน	ตำแหน่งหน้าที่ อดีตถึงปัจจุบัน	หมายเหตุ
๗	นายอาไพ ภูศรีพงษ์	ศิษย์ (ผู้ประสบความสำเร็จ ในหน้าที่การงาน คนหนึ่ง)	<ul style="list-style-type: none"> - ศิษย์เก่าดีเด่นของ ร.ร. วิทยศึกษาวินิตศึกษา - วิศวกรรมศาสตร์บัณฑิตฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากประเทศสหรัฐอเมริกา - ปัจจุบันเป็นกรรมการบริหารบริษัท ASIAN ENGINEERING CONSULTANCES COOPERATION Ltd. - รองประธานชมรม ศิษย์ กวิศร์- วิทยศึกษาวินิตศึกษา กทม. 	<p>สนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนเสมอมา</p> <p>รวมกลุ่มศิษย์เก่ากวิศร์- วิทยศึกษาวินิตศึกษาใน กทม. จนเป็นปีกแผ่นมั่นคง มีสมาชิกเกือบ ๑,๐๐๐ คน</p>
๘	รศ.กมล ฉายาฉิมพะ	ศิษย์ (ผู้ประสบความสำเร็จ ในหน้าที่การงานอีก คนหนึ่ง)	<ul style="list-style-type: none"> - ศิษย์เก่าดีเด่นของ ร.ร. วิทยศึกษาวินิตศึกษา - ปัจจุบันเป็นอาจารย์คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ - เลขานุการชมรมศิษย์ กวิศร์- วิทยศึกษาวินิตศึกษา กทม. 	<p>เป็นบรรณาธิการ จัดพิมพ์หนังสือธรรมเผยแพร่งานให้แก่พระพุทธธรรมาน</p> <p>มาไม่น้อยกว่า ๑๘ ปี</p>

ที่	ชื่อ นามสกุล	ความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธรูป	ตำแหน่งหน้าที่ อดีตถึงปัจจุบัน	หมายเหตุ
๔	พระครูวิมลปริชา (สังวาลย์ ฉันทสิโรล)	ศิษย์	<ul style="list-style-type: none"> - สอนวิชาพุทธศาสนา ร.ร. วินิตศึกษา มาประมาณ ๓๒ ปี - เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง ร.ร. พุทธศาสนา หน้าอาทิตย์และพุทธสมาคม จ. ลพบุรี ฯลฯ 	เป็นพระสงฆ์ ที่เป็นนัก เทศน์ เป็นที่ เคารพนับถือ ของชาวพุทธ ในจังหวัด ลพบุรีและ จังหวัดใกล้เคียง

ประวัติผู้เขียน

นายอานวย จันทร์เงิน เกิดในครอบครัวชาวนา ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ที่บ้านวัดมะค่า ตำบลหัวเสาโรง อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี ได้รับความศึกษาชั้นต้นจากโรงเรียนวัดมะค่า และโรงเรียนวินิตศึกษา และโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัยตามลำดับ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี การศึกษามัธยมศึกษา จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งผู้อำนวยการกองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม (เจ้าหน้าที่บริหารงานวัฒนธรรม ๘) สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
